

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Socialt arbete med drogmissbrukare SOL 065

Ht 2004

TILLÄMPNINGEN AV 13 § LVM

-erfarenheter och uppfattningar bland yrkesverksamma

Författare: Cecilia Brinck
Sofia Holmberg

Handledare: Torbjörn Hjort

Abstract

The aim of this essay was to look into and compare the experiences and opinions about the practice of 13 § LVM among persons that, through their profession, use the law. The questions we have been asking were; what experiences and opinions the individuals have about the paragraph in general, what they think about the cases when no application for LVM is made after a client has been taken in charge as directed by 13 § LVM, and of the fact that the majority of cases of LVM are initiated by the same paragraph. Another question was how the individuals think about the legal security in connection to 13 § LVM. The methods used are qualitative and we have interviewed individuals from different fields of social work that comes in contact with drug abusers.

The findings from these studies include that care made out of the clients' free will is the main reason why an application is not made. It is also the reason to why many LVM initiates as directed by 13 § LVM for the reason that the districts above all try to help the clients without force. The economical aspects are repeatedly mentioned as another reason to the problems appeared in connection with 13 § LVM.

Innehållsförteckning

Sida

Förord.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	7
2. Metod.....	8
2.1 Val av metod.....	8
2.2 Urval.....	10
2.3 Genomförande.....	11
2.4 Analys och transkribering av intervjuer.....	14
2.5 Källkritik.....	14
2.6 Etiska överväganden.....	15
2.7 Fortsatt framställning.....	15
3. LVM – För och nu.....	16
3.1 Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.....	16
3.2 Omedelbart omhändertagande – 13 § LVM.....	16
3.3 Tvång och förändring – SOU 2004:3.....	17
4. Tidigare forskning.....	19
4.1 Missbrukare i rättsstaten – Ewa Gustafsson.....	19
5. Teoriavsnitt.....	21
5.1 Webers idealtyper för socialt handlande.....	22
6. Avhandling.....	23
6.1 Erfarenheter och uppfattningar kring 13 § LVM.....	23
6.1.1 Intervjuresultat.....	23
6.1.2 Analys.....	25
6.2 Erfarenheter och uppfattningar kring när ett omedelbart omhändertagande ej leder till ansökan om LVM-vård.....	27
6.2.1 Intervjuresultat.....	27
6.2.2 Analys.....	29
6.3 Erfarenheter och uppfattningar kring att många LVM inleds med omedelbara omhändertaganden.....	33

6.3.1 Intervjuresultat.....	33
6.3.2 Analys.....	34
6.4 Rättssäkerhet.....	37
6.4.1 Intervjuresultat.....	37
6.4.2 Analys.....	39
7. Avslutning.....	41
7.1 Sammanfattning.....	41
7.2 Avslutande diskussion.....	43
Källförteckning.....	46
Bilaga 1 - Intervjuguide	

Förord

Vi vill först och främst tacka Torbjörn Hjort för konstruktiv och givande handledning under uppsatsarbetet. Vi vill även rikta ett tack till alla våra intervjupersoner för att de tagit sig tid att ställa upp och hjälpa oss och därmed gjort vår uppsats möjlig.

Lund, januari 2005

Cecilia Brinck

Sofia Holmberg

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I proposition 1981/82:8 gällande lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) skrev beredningen angående omedelbara omhändertaganden enligt 13 § att det ej fanns anledning att tro att denna regel skulle komma att användas i omfattande utsträckning. Nutida statistik visar dock att så inte blivit fallet. I januari 2002 tillsatte regeringen en utredare med uppgift att undersöka tillämpningen av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Uppgiften var bland annat att ta reda på varför antalet omedelbara omhändertaganden ökat och varför de alltmer sällan fullföljs med en ansökan om vård. Utredningen stod färdig i januari 2004 (SOU 2004:3).

I Sverige fattades år 2003 beslut enligt LVM för 774 personer och av dessa var det 616 som inleddes med omedelbart omhändertagande. Detta tyder på att lagen kommit att användas som en akutlag istället för som en vårdlag, vilket inte är intentionen med lagen. Vidare visar statistik att av dessa 616 omedelbara omhändertaganden ledde 202 inte till någon ansökan om beredande av vård enligt LVM (www.socialstyrelsen.se). Alltså leder omkring vart tredje omedelbart omhändertagande inte till någon ansökan. Detta trots att det enligt 13 § LVM ska vara sannolikt att en person kan beredas vård enligt samma lag för att ett beslut om omedelbart omhändertagande av denna person ska fattas.

Vi ser detta som ett problem vilket det inte talas mycket om. Därför vill vi genom denna uppsats belysa området utifrån de erfarenheter och uppfattningar om tillämpningen av paragrafen vilka figurerar bland yrkesverksamma personer som på olika sätt kommer i kontakt med 13 § LVM.

Vi kommer i uppsatsen främst inrikta oss på två olika områden kring tillämpningen av 13 § LVM; de fall då omedelbara omhändertaganden inte leder till någon ansökan om fortsatt vård enligt LVM, samt omständigheten att så många omhändertaganden enligt LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande.

Beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVM kan fattas av både polis och socialnämnd (13 § LVM). Vi har dock valt att avgränsa oss till enbart socialnämndens beslut. Detta på grund av att polisen fattar få beslut om omedelbara omhändertaganden. År 2002 fattade polisen endast 12 procent av det totala antalet omedelbara omhändertaganden enligt LVM (SOU 2004:3). Ytterligare en

anledning till valet att koncentrera oss på enbart socialnämndens beslut är att vi anser deras arbete ligga oss närmre med tanke på vårt framtida yrke som socionomer.

Vi kan se flera möjliga förklaringar till och perspektiv på den, enligt oss, till viss del problematiska tillämpningen av 13 § LVM. Utifrån den litteratur vi läst, samt vår förförståelse, ser vi bland annat ekonomiska resurser som en möjlig förklaring till lagens tillämpning. Detta då vår erfarenhet från bland annat praktikterminen givit oss intrycket att ekonomin till stor del präglar det sociala arbetet, framför allt inom kommunerna. Vidare är det möjligt att en ansökan om fortsatt vård ej inkommer på grund av att klienten efter det omedelbara omhändertagandet samtyckt till vård. I anslutning till detta frågar vi oss om det rör sig om en påtryckning till frivillig vård, något lagen inte ger utrymme för (SOU 2004:3). Ett annat perspektiv på problemet är frågan om vilken kunskap som finns bland de yrkesverksamma om hur paragrafen är menad att tillämpas. Vår förförståelse är att de som arbetar med paragrafen inte alltid ser tillämpningen av denna som problematisk. Vi menar dock inte att tillämpningen av paragrafen alltid är problematisk, men vi tror att den tillämpning vi avser belysa i uppsatsen i vissa fall kan leda till negativa konsekvenser för klienten. Vidare anser vi det viktigt att belysa rättsäkerhetsperspektivet i anslutning till tillämpningen av 13 § LVM. Detta då vi menar att rättsäkerhet för klienten alltid är viktigt, inte minst vid tvångsingripanden.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att belysa och jämföra olika erfarenheter och uppfattningar kring den tillsynes problematiska tillämpningen av 13 § LVM hos personer som genom sitt yrke på olika sätt kommer i kontakt med lagen.

Våra frågeställningar är:

- Vilka erfarenheter och uppfattningar av 13 § LVM figurerar bland dessa personer?

- Vilka erfarenheter och uppfattningar finns kring fall då omedelbara omhändertaganden enligt LVM ej leder till ansökan om fortsatt vård, och vad ses som orsak till detta?

- Vilka erfarenheter och uppfattningar förekommer kring att många LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande, och vad ses som orsak till detta?

- Vilka erfarenheter och uppfattningar finns kring rättssäkerheten i samband med ett omhändertagande enligt 13 § LVM?

2. Metod

I detta kapitel presenterar vi vilken metod vi valt att använda, vårt urval samt hur vi gått tillväga vid genomförandet av intervjuerna. Kapitlet innehåller även en presentation av intervjupersonerna. Därefter följer ett avsnitt där vi berättar hur vi transkriberat samt analyserat det insamlade materialet. Vi tar sedan upp en del källkritik vilken följs av våra etiska överväganden. Kapitlet avslutas med uppsatsens fortsatta disposition.

2.1 Val av metod

Vi kommer att genomföra en empirisk studie och har valt att använda oss av kvalitativ metod. Detta för att vi söker förståelse för det fenomen vi avser undersöka; hur de som genom sitt yrke kommer i kontakt med 13 § LVM ser på tillämpningen av denna. Kvalitativa metoder ställs ofta som motsats till kvantitativa metoder, som handlar om att mäta och få fram fakta ur kvantiteter, ofta genom statistik. Detta med hjälp av många undersökningsenheter. Kvalitativa metoder handlar istället om att karaktärisera egenskaper och framträdande drag hos ett fenomen och det är detta som bidragit till att vi valt att använda denna metod. Det centrala inom metoden är att man använder sig av texten som arbetsmaterial och den kännetecknas av att gå på djupet och inte på bredden. Vi vill i vår uppsats så tydligt som möjligt få fram intervjupersonernas erfarenheter och uppfattningar kring tillämpningen av 13 § LVM och eftersom den kvalitativa metoden präglas av flexibilitet, där möjligheten att anpassa intervjun efter intervjupersonen är större än med en kvantitativ metod, såg vi inga svårigheter i att bestämma oss för vilket metod vi skulle välja (Repstad, 1999).

Den kvalitativa metoden hänger till stor del ihop med den hermeneutiska forskningstraditionen där man söker innebörder och intentioner i olika personers handlande i sitt sammanhang, och utifrån detta försöker skapa hypoteser. Datan samlas in, analyseras och tolkas och sedan måste resultatet kritiskt prövas för att det ska ge kunskap och inte endast godtyckliga slutsatser eller föreställningar (Starrin & Svensson, 1994). Motsatsen till hermeneutik är positivism, som istället söker en säker och absolut kunskap. Det viktiga inom positivismen är att samla in så mycket empiri som möjligt och sedan rensa ut det som man endast tror sig veta för att på så sätt få fram den säkra kunskapen

(Thurén, 1991). Vår uppsats kommer följaktligen att bygga på en hermeneutisk forskningstradition och metod.

Vi kommer att använda oss av tematiserade kvalitativa intervjuer och vår förhoppning med detta val är att nå djupare i intervjupersonernas erfarenheter, uppfattningar och tolkningar kring området. Intervjuerna ska användas i analyserande syfte. Våra intervjuer är ostrukturerade på så sätt att vi använder oss av öppna svarsalternativ utan specifika svarsalternativ. Därmed låter vi intervjupersonen bestämma vilken struktur svaren får. Däremot är intervjuerna strukturerade i den mening att vi genom vår intervjuguide på förhand har satt upp vissa områden vi vill beröra under intervjun. Intervjuerna är dessutom ostandardiserade då samtalet till viss del tar olika form beroende på vem vi intervjuar. Även situationerna där intervjuerna sker skiljer sig åt bland de intervjuade, vilket också bidrar till en låg grad av standardisering (Trost, 1997). Anledningen till detta är att vi vill anpassa oss till intervjupersonerna för att försöka få till ett så bekvämt möte som möjligt. Vi vill att de ska känna sig trygga i att uttrycka sina tankar och åsikter och att vi ska kunna bemöta dem på deras nivå och även kunna konstruera följdfrågor under tiden som intervjun pågår. Vi är inte strikta i ordningsföljden av våra frågor utan försöker föra intervjun som ett samtal där vi till sist täckt in alla frågor om än i olika ordning.

Vi strävar i vår uppsats efter hög validitet men inte nödvändigtvis efter reliabilitet, vilket är typiskt för kvalitativa intervjuer. Validitet innebär giltighet och därmed att frågorna man ställer ska mäta vad de är avsedda att mäta. I kvalitativa intervjuer strävar man efter att komma åt vad intervjupersoner menar med eller hur de uppfattar en viss företeelse och då är det viktigt att frågorna som ställs verkligen kan leda till att man får reda på detta (Trost, 1997). Vi söker hög validitet och därmed en förståelse för våra intervjupersoners uppfattningar kring området. Reliabilitet innebär tillförlitlighet, att en mätning ska vara så stabil som möjligt och inte kunna utsättas för något slumpinflytande. Detta betyder att alla intervjuare ska ställa frågorna på samma sätt, det ska vara samma frågor, intervjuerna ska ske på samma platser och helst ska de ske vid samma tidpunkt på dagen. Vidare ska man kunna anta att intervjuerna hade gett samma resultat om de gjorts två gånger (Trost, 1997). Detta är inget vi strävar efter då vi valt att anpassa oss efter intervjupersonerna för att få deras tankar och uppfattningar uttryckta i deras egna ord.

Vi använder oss av primärdata genom intervjuerna vi genomför, men även av sekundärdata i form av litteratur och forskning.

2.2 Urval

Vi har valt att inrikta oss på Skånes tre folkrikaste kommuner; Malmö, Helsingborg och Lund. Att vi valt tre kommuner beror på att vi anser att det ger oss ett tillräckligt stort men ändå hanterbart material. Anledningen till valet av Skåne är främst närheten, men även det faktum att Skåne ligger högt i statistiken gällande omedelbara omhändertaganden. År 2003 beslutades om 59 omedelbara omhändertaganden i Skåne län, vilket är den tredje högsta siffran bland Sveriges län (www.socialstyrelsen.se). Vad gäller valet av kommuner var vår tanke att erfarenheten av LVM-ärenden torde vara mer omfattande i de kommuner med störst antal invånare. Då Malmö är indelat i olika stadsdelar valde vi en av dessa; Södra Innerstaden. Skälet till valet av just denna stadsdel var vår förförståelse om att missbruksproblematiken där är utbredd.

I varje kommun har vi intervjuat en LVM-handläggande socialsekreterare samt ordföranden i socialnämnden. Vidare har vi intervjuat en rådmän vid länsrätten i Malmö, och personal vid de två LVM-hemmen i Skåne; Lunden och Karlsvik. Vi har valt att inrikta oss på socialtjänsten, socialnämnden, länsrätten och LVM-hem då vi har för avsikt att belysa området genom att se på olika arbetsområden med olika funktioner vilka kommer i kontakt med omedelbara omhändertaganden enligt LVM. Därigenom möjliggörs en chans att få de olika beslutfattarnas åsikter och om möjligt urskilja eventuella skillnader i deras erfarenheter och tankegångar. Att vi valt att även intervjua personal på Karlsvik och Lunden beror på vår önskan att få in ett annat perspektiv. Personalen vid dessa hem är inte själva delaktiga i beslutsprocessen, men har ändå erfarenhet och tankar kring paragrafen, såväl ur sin egen professionella synvinkel som ur klienternas. Anledningen till att vi inte begränsat oss till enbart ett arbetsområdes åsikter och erfarenhet är vår strävan att nå en djupare förståelse. Vi har inte för avsikt att göra någon jämförelse kommunerna emellan.

Vi har sökt våra intervjupersoner på kommunernas hemsidor samt Statens Institutionsstyrelses hemsida. Kontakt har tagits främst via telefon, men även via e-mail. Då det i varje kommun bara finns en ordförande i socialnämnden har vi i de fallen kunnat kontakta personen ifråga direkt. Gällande socialsekreterarna, personal vid LVM-hemmen och rådmannen vid länsrätten har vi kontaktat respektive instans, och sedan därifrån fått förslag på vem vi kunnat kontakta. Vi har

därmed inte kunnat påverka urvalet vad gäller intervjupersonens yrkeserfarenhet samt om det varit en man eller kvinna. Det har fallit sig så att sju av våra nio intervjupersoner varit män. Vi har diskuterat huruvida detta påverkat uppsatsen, men funnit det svårt att besvara denna fråga. I analysen av intervjuresultaten kommer vi inte att se på skillnaderna varken utifrån kön eller politisk tillhörighet (gällande socialnämndens ordförande), utan istället främst utifrån funktion.

Samtliga intervjupersoner har samtyckt till att framträda med namn. Vi har dock valt att i uppsatsen benämna intervjupersonerna enbart med förnamn. Detta på grund av att vi anser det tillräckligt samt att det blir lättare för läsaren.

Våra intervjupersoner är:

Jonas – socialsekreterare sedan 11 år på enheten för vuxna i Södra Innerstaden, Malmö.

Magnus – socialsekreterare sedan februari 2003 på enheten för vuxna i Lund.

Kjell – socialsekreterare sedan 12 år på vuxenbasen i Helsingborg. Har arbetat som socialsekreterare sedan 1982.

Marianne – ordförande i socialnämnden i Södra Innerstaden, Malmö denna mandatperiod.

Erland – ordförande i socialnämnden i Lund denna mandatperiod.

Håkan – ordförande i socialnämnden i Helsingborg denna mandatperiod.

Ingvar – biträdande avdelningsföreståndare och kontaktperson på Karlsvik LVM-hem sedan 12 år. Har arbetat med missbrukarvård i 30 år.

Tina – föreståndare på LVM-hemmet Lunden sedan 10 år.

Gunnar – rådman på länsrätten i Malmö. Har arbetat inom förvaltningsjuridiken sedan 1970-talet.

2.3 Genomförande

Vi har genomfört intervjuerna tillsammans och har turats om att ha huvudansvaret för samtalet respektive att föra anteckningar. Detta upplägg anser vi har fungerat bra då den som intervjuat har kunnat vara helt koncentrerad på samtalet, samtidigt som det varit möjligt för den av oss som antecknat att vid behov komma in med kompletterande frågor. Det har även inneburit en trygghet att genomföra intervjuerna tillsammans då vi sedan tidigare inte har så stor erfarenhet av att föra intervjuer.

Samtliga nio intervjuer har inletts med att vi kort berättat om vår uppsats och dess syfte samt en kort bakgrund till vårt forskningsproblem. Intervjupersonen har fått reda på varför just han eller hon är utvald och vilka övriga som kommer att medverka. Vi har förklarat hur vi lagt upp intervjuerna och vem som kommer att föra samtalet. Våra intervjupersoner har fått frågan om de vill medverka under sitt riktiga namn eller om de föredrar ett fingerat namn. Vidare har vi ställt frågan om det går bra att vi bandar samtalet, och berättat att detta är till hjälp för oss i vårt fortsatta arbete och att ingen annan kommer att få tillträde till banden. Först efter att intervjupersonen samtyckt till att samtalet bandas har vi tagit fram bandspelaren, detta för att undvika att vara påtvingande. Innan vi börjat med själva intervjun har vi gett den intervjuade möjlighet att ställa eventuella frågor.

Att använda sig av bandspelare vid intervjuer kan innebära både för- och nackdelar. Vi har dock främst upplevt det som en fördel. Genom att ha intervjun på band riskerar vi inte att missa något i anteckningarna. Det har även känts lättare för intervjuaren att vara fullt koncentrerad på samtalet. En fara med att banda intervjun kan vara att intervjupersonen blir nervös och därmed hämmad (Trost, 1997). Detta är dock inget vi upplevt gällande de personer vi intervjuat. Kanske kan detta delvis bero på att intervjun kretsat kring intervjupersonens arbetsområde, något som han eller hon troligtvis är van att prata om och har åsikter kring. Även det faktum att våra intervjupersoner i sin yrkesroll är vana att uttrycka sig verbalt inför andra människor tror vi kan ha bidragit till att de känt sig, som vi upplevt det, avslappnade i intervjusituationen.

Till vår hjälp under intervjun har vi haft en på förhand utformad intervjuguide (se bilaga 1). Den är i grund och botten likadan för samtliga intervjupersoner, dock har små justeringar gjorts inför intervjuerna för att anpassa intervjuguiden till just det området intervjupersonen arbetar inom. Intervjuguiden har under intervjuerna varit vår plattform, men samtalen med våra intervjupersoner har sett olika ut. De olika områdena och frågorna kring dessa har berörts i olika ordning och sammanhang. Vår avsikt har varit att låta intervjupersonen, så långt det är möjligt, vara den som ”styr” samtalet. Detta för att bidra till en så avslappnad och naturlig situation som möjligt för den intervjuade, och inte hoppa mellan frågorna. De första frågorna som ställs under en intervju kan vara avgörande för hur resten av samtalet avlöper då stötande frågor kan leda till att intervjupersonen förlorar förtroendet för intervjuaren (Trost, 1997). Gemensamt för de intervjuer vi genomfört är att vi inlett med frågor kring personens bakgrund. Detta område har varit lätt för personen att berätta om vilket lett till att samtalet kommit igång på ett följsamt sätt.

Av de nio intervjuerna har åtta utspelat sig på respektive persons arbetsplats efter förslag från intervjupersonen själv. Detta har funnit sig naturligt då intervjuerna ägt rum under arbetstid. I det nionde fallet tog intervjun plats hemma hos intervjupersonen, även detta efter förslag från den intervjuade. Vi tror att det varit positivt att intervjuerna ägt rum på intervjupersonernas "hemmaarenor" då det är en miljö där intervjupersonen känner sig hemma och trygg. Att göra en intervju hemma hos intervjupersonen var annorlunda mot att göra det på arbetsplatsen på så sätt att det gav en starkare känsla av att vi trängde oss på. Dock kändes situationen inte mindre seriös vilket vi befarat inför intervjun. Vi blev inte störda då ingen annan befann sig i hemmet. När två intervjuare möter en intervjuperson finns risken att denne känner sig i underläge (Trost, 1997). Detta är dock inget vi observerat under våra intervjuer. Vi tror att detta bland annat kan bero på att de personer vi intervjuat är professionella och genom sitt arbete är vana att samtala med flera personer. Även det faktum att bara en av oss fört intervjun tror vi ytterligare kan ha bidragit till att minska risken att intervjupersonen upplevt sig underlägsen. I vissa fall har det snarare varit så att vi känt oss i underläge. Vi är studenter, medan intervjupersonerna har mångårig yrkeserfarenhet och i vissa fall en hög position inom instansen.

Inför intervjuerna har vi försökt att vara pålästa på ämnet, men samtidigt har vi tänkt på att vara neutrala och inte låta våra personliga värderingar och tankar lysa igenom. Detta för att undvika att provocera och påverka intervjupersonens svar.

Ibland, främst vid de första intervjuerna, har intervjupersonen glidit över på områden som inte varit relevanta utifrån uppsatsens syfte. Detta tror vi beror på att LVM är en lag som engagerar människor och som det finns många åsikter kring. Vi har tidvis upplevt vissa svårigheter med att styra tillbaka intervjun. En anledning till detta har förmodligen varit att vi funnit resonemanget intressant även då det rört sig utanför vårt huvudsakliga område. Vi har dock berört de områden vi avsett, följden har istället varit att intervjuerna varat längre. I takt med att vi genomfört intervjuerna har vi känt oss alltmer säkra, och exempelvis inte varit rädda för att ställa rakare frågor.

När det gäller intervjuer görs en särskilnad mellan informantintervju och respondentintervju. Med informantintervju menas att intervjupersonen inte själv är delaktig i den företeelse som undersöks, men ändå har information om densamma. Respondentintervjun görs med en person som själv är delaktig i fenomenet som utforskas (Holme & Solvang, 1997). Då de personer som vi inhämtat vårt

empiriska material ifrån själva är en del av den process vi avser undersöka har vi utfört respondentintervjuer.

2.4 Analys och transkribering av intervjuer

Att vi både bandat och antecknat under intervjutillfällena har varit till stor hjälp för oss när vi skrivit ut intervjuerna. Vi har valt att inte skriva ut intervjuerna ordagrant, utan har istället sammanfattat intervjun. Vi har dock tagit med en del citat som vi tror kommer att vara användbara i analysen. Intervjuresultaten har vi sedan delat upp i olika teman utifrån våra frågeställningar, vilket senare legat till grund för vårt analysarbete. Efter att vi presenterat intervjuresultaten kring ett tema följer direkt analysen av detta område. Anledningen till detta upplägg är vår förhoppning att materialet därigenom blir sammanhängande och lättöverskådligt för läsaren. I analysen varvar vi den empiri vi samlat in genom intervjuer med vårt teoretiska perspektiv samt tidigare forskning kring ämnet. Vi använder oss även av SOU-rapport 2004:3 kring tillämpningen av LVM. Utifrån detta söker vi svar på våra frågeställningar och hoppas därmed uppnå syftet med uppsatsen.

2.5 Källkritik

Vi anser att de källor vi använt oss av överlag varit tillförlitliga. Dock kan vi se ett problem i att vi funnit få relevanta källor, vilket kan ha gjort att vi blivit begränsade i hur vi ser på tillämpningen av paragrafen. När det gäller tidigare forskning använder vi oss av Ewa Gustafssons (2001) avhandling *Missbrukare i rättsstaten*. Vi upplever att hon är förhållandevis kritisk till hur 13 § LVM kommit att tillämpas, vilket kan ha avspeglat sig i vår uppfattning. Vi tror dock att vi, genom att vara medvetna om hennes kritiska förhållningssätt, kunnat reducera denna påverkan. Vad gäller SOU-rapporten (2004:3) menar vi att denna bör vara tillförlitlig då den är skriven av erfarna forskare på uppdrag av regeringen. Varken utredarna i SOU-rapporten eller Gustafsson ger några definitiva svar på varför 13 § LVM kommit att tillämpas som den gör, utan det rör sig snarare om möjliga förklaringar. Den statistik vi använder oss av har vi till viss del funnit via Internet, men vi anser denna källa tillförlitlig då den härstammar från Socialstyrelsen.

2.6 Etiska överväganden

Våra intervjuer har skett frivilligt efter att vi kontaktat personerna via telefon eller e-mail och informerat kort om syftet med vår uppsats. Vid intervjutillfället informerades intervjupersonen om uppsatsen och varför vi valt att intervjua just den personen samt vilka andra vi valt att intervjua. Detta för att intervjupersonerna ska vara väl informerade om vad de ställer upp på och vad deras uttalanden kommer att användas till. Intervjupersonen fick möjlighet att välja om intervjun skulle bandas eller ej, och vi var tydliga med att berätta att intervjun sedan skulle raderas. Vi var även noga med att fråga om det gick bra att vi använde deras namn i uppsatsen.

Andra etiska överväganden vi haft var i hur stor utsträckning vi kunde ställa ledande frågor. Då vi varit medvetna om att våra frågor kunnat uppfattas som provocerande av en del, beträffande bland annat ekonomin, har vi i så stor utsträckning som möjligt försökt ställa öppna frågor för att få svar på det vi undrar och försökt undvika att frågorna skulle bli ledande. Detta för att intervjupersonen inte ska säga något som han eller hon egentligen inte vill ha sagt (Trost, 1997).

Vi använder oss i intervjupresentationerna av en del citat från intervjupersonerna. Dessa har vi i viss mån valt att omformulera för att undvika att vara kränkande om personen uttryckt sig klumpigt.

Eftersom de vi intervjuat är offentliga personer ansåg vi det inte nödvändigt utifrån etisk synpunkt att diskutera intervjupersonernas möjligheter till att avbryta intervjun och ej svara på frågor de ansåg känsliga på samma sätt vi skulle ha gjort om det rört sig om en klient. Intervjupersonerna befinner sig inte i en utsatt position på så sätt att vår kunskap och position innebär någon makt över dem.

2.7 Fortsatt framställning

Den fortsatta framställningen inleds med ett kapitel där vi redogör för LVM-lagstiftningen och innebörden av 13 §. Därefter följer en sammanfattning av SOU-rapporten (2004:3) *Tvång och förändring*. Sedan en presentation av den tidigare forskning vi kommer att använda oss av. Vi presenterar även vår teoretiska utgångspunkt. Därpå följer avhandlingsdelen där vi utifrån våra frågeställningar presenterar intervjuresultaten och analysen av dessa. Uppsatsen avslutas sedan med en kortare sammanfattning av vad vi kommit fram till samt vår avslutande diskussion.

3. LVM – förr och nu

I detta kapitel tar vi upp och förklarar LVM och omedelbart omhändertagande enligt 13 § vilka är centrala i vår uppsats. Vidare följer en sammanfattning av SOU-rapport 2004:3 Tvång och förändring gällande tillämpningen av lagen om vård av missbrukare i vissa fall.

3.1 Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Lagen om vård av missbrukare i vissa fall, LVM, trädde i kraft år 1982 och innebar en möjlighet till tvångsingripande för att hjälpa alkohol- och narkotikamissbrukare. År 1989 omredigerades lagen och den främsta förändringen var att förutsättningarna för tvångsvård utvidgades och att det i lagtexten nu står att tvångsvård *skall* beslutas när förutsättningarna finns. Tidigare stod det i lagen att tvångsvård *kan* beslutas (Elmér mfl, 2000). Trots att lagen därmed är tvingande ska utgångspunkten vara att man i första hand ska lägga stora ansträngningar på att försöka få klienten att medverka till frivillig vård. LVM är avsedd att komplettera socialtjänstlagen (SOU 2004:3).

Syftet med lagen är att motivera missbrukaren till frivillig vård för att ta emot behandling och stöd för att komma ifrån sitt missbruk (3 § LVM). Enligt 4 § LVM ska tvångsvård beslutas om de i paragrafen uppräknade rekvisiten föreligger och enligt 2 § LVM oberoende av eget samtycke.

En LVM-utredning ska inledas av socialnämnden när en anmälan inkommit eller om de på annat sätt fått reda på att en person kan komma att behöva beredas tvångsvård (7 § LVM). Från och med 1994 utreder socialnämnden, genom socialsekreterarna, ett LVM och ansöker därefter till länsrätten, som fastställer eller avslår beslutet. Tidigare ansökte länsstyrelsen. Om vård enligt LVM beslutas ska socialnämnden kontakta Statens Institutionsstyrelse som har till uppgift att ange ett lämpligt LVM-hem där klienten kan beredas vård. Så snart syftet med vården uppnåtts eller senast sex månader efter att vården påbörjats ska den upphöra (Elmér mfl, 2000).

3.2 Omedelbart omhändertagande - 13 § LVM

13 § LVM ger möjlighet att i akuta situationer omedelbart omhänderta missbrukare. Detta om det är sannolikt att klienten kan beredas vård enligt LVM, samt om rättens beslut inte kan avvaktas då klientens hälsotillstånd allvarligt kan försämrans om han inte bereds omedelbar vård, eller om det föreligger en överhängande risk att han eller hon på grund av sitt tillstånd allvarligt skadar sig själv

eller någon närstående. Det är socialnämnden, och i vissa fall enbart ordföranden, som beslutar om ett omedelbart omhändertagande och sedan ansöker till rätten (13 § LVM).

Fram till år 1989, då den omredigerade LVM trädde i kraft, var det endast polisen som hade befogenhet att omedelbart omhänderta personer enligt LVM. Men efter lagförändringen gavs även socialnämnden denna behörighet (SOU 2004:3).

I regeringens proposition 1981/82:8 framkommer gällande 13 § LVM att det inte finns anledning att tro att denna paragraf ska komma till någon omfattande användning. I proposition 1987/88:147 framkommer bland annat att omedelbara omhändertagandena enligt LVM kommit att bli vanliga, vilket var motsatsen till vad som förmodades i förarbetena.

Här följer en kort sammanfattning kring ärendets gång gällande 13 § LVM. Socialnämnden, dess ordförande eller någon annan ledamot som nämnden förordnat får besluta om omhändertagande enligt 13 § LVM. Beslutet ska genast underställas länsrätten (15 § LVM). Senast fyra dagar, eller en vecka om det förekommer särskilda omständigheter, efter dess att beslutet underställdes länsrätten ska rätten pröva om beslutet ska bestå. Om det inte föreligger skäl för omhändertagandet ska länsrätten upphäva beslutet (17 § LVM). Om länsrätten beslutar att omhändertagandet ska bestå har socialnämnden en vecka på sig att inkomma med en ansökan om fortsatt vård enligt LVM. Inkommer ingen ansökan ska rätten upphäva beslutet om omhändertagandet (18 § LVM).

3.3 Tvång och förändring - SOU 2004:3

I januari 2002 bemyndigade regeringen Socialdepartementet att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att granska tillämpningen av LVM. Utredningen tog namnet *LVM-utredningen*. I direktiven från regeringen ingick bland annat att utreda varför andelen omedelbara omhändertaganden ökat så mycket, samt varför de alltmer sällan fullföljs med en ansökan om fortsatt vård enligt LVM. I januari 2004 stod betänkandet från LVM-utredningen, SOU 2004:3 - *Tvång och förändring. Rättsäkerhet, vårdens innehåll och eftervård, färdigt*. SOU-rapporten består, förutom betänkandet av LVM-utredningen, även av en bilagedel med fristående forskningsrapporter. Dessa forskningsrapporter har vi dock inte funnit intressanta för vår uppsats. Det är de delar av rapporten vilka berör 13 § som är intressanta utifrån vårt syfte och som vi därmed använt oss av. Här följer en sammanfattning av vad LVM-utredningen kommit fram till angående det stora antalet omedelbara omhändertaganden och

att allt färre av dessa följs av en ansökan. Den statistik vilken LVM-utredningen använt sig av kommer från Socialstyrelsen och Statistiska Centralbyrån.

Antalet omedelbara omhändertaganden som inte fullföljts med en ansökan om vård har varit relativt konstant under 1990-talet. Utredarna menar dock att det är för högt då förutsättningen för vården ska vara att den kommer till stånd i tid och på ett planerat sätt. Detta har sin grund i bland annat rättssäkerhetsaspekter. Men statistik visar att så inte är fallet.

LVM-utredningen skriver att trots att intentionen med 13 § LVM var att den endast skulle användas i undantagsfall var paragrafen redan några år efter att lagen trätt i kraft år 1982 alltmer vanligt förekommande. Under år 2002 blev 881 personer föremål för insatser enligt LVM. För 675 av dessa personer inleddes vården med ett omedelbart omhändertagande, det vill säga cirka 77 procent. Motsvarande siffra tio år tidigare, 1992, var 53 procent. Dock har antalet omedelbara omhändertaganden under dessa år varit relativt konstant, det har istället skett en minskning gällande det totala antalet ansökningar enligt LVM. 1992 gjordes 678 ”vanliga” ansökningar om vård enligt LVM. År 2002 var denna siffra 206.

Av de 675 omedelbara omhändertagandena vilka ägde rum under år 2002 fullföljdes 226 *inte* med en ansökan om fortsatt vård enligt LVM, det vill säga en tredjedel. Antalet omedelbara omhändertaganden som inte fullföljts med en ansökan var under perioden 1992-2002 relativt konstant. Högst var siffran år 1994 då 47 procent av de omedelbara omhändertagandena inte följdes av en ansökan.

Som möjliga orsaker till den stora andelen omedelbara omhändertaganden nämner utredarna bland annat att socialtjänsten väntar för länge med insatser, och att ett omhändertagande enligt 13 § LVM därmed till sist blir oundvikligt. Som ytterligare en anledning anges svårigheten att arbeta med klienter med ett akut missbruk. Utredarna skriver även att 13 § LVM inte får användas som ett medel att övertala klienten till frivillig vård eller för att säkra utredningsförfarandet. Ur rättssäkerhets- och behandlingsaspekter bör klienten i god tid förberedas på att en ansökan om vård enligt LVM kommer att göras.

Vidare skriver utredarna i sitt betänkande:

Hypotesen att omedelbara omhändertaganden används för att bryta ett akut missbruk för klienter som bedöms kunna klara vård i frivilliga former, skulle kunna stödjas av det faktum att andelen omedelbara omhändertaganden som inte fullföljs under hela perioden (1990-2002, vår anm.) varit så hög som en tredjedel.

Mot sannolikhetsrekvisitet i 13 § första stycket 1 LVM borde en större andel av de fastställda besluten fullföljas med en vårdansökan. (SOU 2004:3, s. 423)

LVM-utredningen gör bedömningen att det inom socialtjänsten finns ett stort behov av att förstärka utbildnings- och informationsinsatserna kring LVM och dess innebörd. LVM-utredningen föreslår vidare i sitt betänkande bland annat att socialnämnden alltid ska ha skyldighet att upphäva ett beslut enligt 13 § LVM om skäl för omhändertagandet inte längre föreligger. Vidare är ett annat förslag att underställning till länsrätten av beslut enligt 13 § LVM ska ske utan dröjsmål och senast klockan 12.00 första dagen efter beslutet, samt att beslutet ska upphöra att gälla om underställningen inte kommit in i tid. Den nuvarande lydelsen, vilken står i 15 § LVM är att länsrätten *genast* skall underställas. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2005.

4. Tidigare forskning

Vi har haft vissa svårigheter med att finna relevant tidigare forskning då vi upplever vårt uppsatsämne som ett förhållandevis ouppmärksammat problemområde. Sökandet har främst skett med hjälp av Lunds Universitetsbiblioteks kataloger. Vi har även tagit hjälp av Internet och sökt på Riksdagens, Socialstyrelsens, Länsstyrelsens samt Statens Institutionsstyrelsens hemsidor. Vidare har vi haft kontakt med Ewa Gustafsson på Juridiska fakulteten i Lund då hon skrivit en avhandling kring LVM. Det är just denna avhandling vi använt oss av.

4.1 Missbrukare i rättsstaten – Ewa Gustafsson

Ewa Gustafsson har skrivit avhandlingen *Missbrukare i rättsstaten*. En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare, vilken var färdig år 2001.

Syftet med avhandlingen var att studera hur LVM kommit att tillämpas och om detta överensstämmer med lagen och grundläggande krav på den enskildes rättssäkerhet. Gustafsson har, för att uppnå syftet, teoretiskt bearbetat den rättsliga regleringen och analyserat empiriskt material

genom att ta del av LVM-domar från främst länsrätter och kammarrätter. Hon har även haft tillgång till klientakter på ett behandlingshem som hon använt sig av. Då avhandlingen täcker långt mer än vårt syfte med denna uppsats är det endast den del av hennes avhandling vilken berör 13 § LVM vi funnit relevant.

Gustafsson tar upp att det i förarbeten till 13 § LVM framhölls att det knappast fanns anledning att tro att den skulle komma att användas omfattande. Det har dock gått åt andra hållet och Gustafsson visar på statistik från 1999 som visar att 72,2 % av LVM-klienterna blivit omedelbart omhändertagna. Detta är stor skillnad från år 1984 då 38,5 % av LVM-klienterna blev omedelbart omhändertagna. Gustafsson menar således att LVM snarare tillämpas som en akutlag än som en vårdlag vilket var lagstiftarens intention. Hon frågar sig om det är så att missbrukarnas situation idag är så svårartad att det inte finns tid för att avvakta ett beslut enligt 4 § LVM. Dessutom funderar hon över ekonomins roll i det hela.

Gustafsson diskuterar en del kring anledningen till att flera fall av de omedelbara omhändertagandena inte följs av en ansökan om beredande av LVM-vård och anser det viktigt att fundera över orsakerna. En fråga hon ställer sig är om det kan vara så att man innan det omedelbara omhändertagandet inte övervägt förutsättningarna för ett frihetsberövande tillräckligt. Hon betonar dessutom vikten av att beslutande myndighet tar ställning till om kriterierna för 13 § LVM är uppfyllda innan ett beslut om omedelbart omhändertagande tas. Myndigheten får inte fatta ett sådant beslut för att därefter undersöka om förutsättningarna finns. Vidare nämner Gustafsson att 13 § i värsta fall används som ett påtryckningsmedel till frivillig vård.

För att ett omedelbart omhändertagande ska kunna beslutas ska det anses sannolikt att klienten kan beredas vård enligt LVM. Därmed måste rekvisiten i 4 § LVM vara uppfyllda. Beträffande sannolikhetsrekvisitet har Gustafsson ingen klar förklaring över hur starka skälen för beredande av fortsatt LVM-vård bör vara, men hon konstaterar att starka skäl bör tala för att ett beslut om beredande av vård enligt LVM kommer att bli nödvändigt. Med detta menar hon att det inte behöver vara helt klart, men att det inte heller ska vara antagligt eller ses som ej uteslutet. Det bör förklaras utförligt i utredningen vilka ställningstagande man tagit för eller mot en ansökan om beredande av LVM-vård. Gustafsson påpekar att det inte finns utrymme i lagen för att ett beslut om ett omedelbart

omhändertagande ska vara villkorligt i den mening att det fattade beslutet endast ska användas i de fall då klienten inte frivilligt går med på vård.

Från att länsrätten har fastställt ett beslut om omedelbart omhändertagande har socialnämnden en vecka på sig att ansöka om fortsatt vård. Detta för att få möjlighet att inhämta uppgifter från andra myndigheter och från missbrukaren själv. Anledningen till att socialnämnden endast har en vecka på sig att ansöka är för att omhändertagandet inte ska vara längre än vad som är nödvändigt, och enligt Gustafsson borde det med tanke på detta vara endast i undantagsfall som en ansökan om vård ej inkommer. Hon skriver att rättstillämpningen visar något annat. När Gustafsson studerade klientakter från ett behandlingshem fann hon att det oftast inte framkom någon anledning till varför socialnämnden inte gått vidare med någon ansökan om vård utan de har endast angett att det inte finns tillräckliga skäl eller att de beslutat sig för att inte ansöka. I de fall det har framkommit en anledning har den främst varit att klienterna samtyckt till frivillig vård och att därmed förutsättningar för tvångsvård inte ansetts föreligga. Gustafsson tycker att detta är en anmärkningsvärd utveckling som Länsstyrelsen borde utforska orsakerna till. Något hon tar upp i samband med detta är det faktum att ansökande myndighet oftast väntar till sista dagen att meddela länsrätten att ansökan ej kommer att göras. Då menar hon att om förutsättningarna för LVM-vård inte anses föreligga bör heller inte förutsättningar för ett omedelbart omhändertagande föreligga och därmed borde beslutet kunna upphävas tidigare. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det viktigt att meddela länsrätten att man inte tänker ansöka så tidigt som möjligt så att klienten inte är frihetsberövad utan grunder.

5. Teoriavsnitt

I våra diskussioner kring vilken teori vi skulle använda oss av kretsade tankarna först runt maktbegreppet och även kring relationen mellan kunskap och makt. Dock kom vi fram till att dessa teorier inte var intressanta utifrån vårt syfte, då uppsatsen inte handlar om tvångslagstiftningen i sig. Vi har istället valt att använda oss av Max Webers (1864-1920) teori kring socialt handlande. Han talar om fyra olika idealtyper för socialt handlande vilka styrs av olika företeelser (Weber, 1983). Anledningen till att vi valt denna teori är att vi anser det intressant att sätta en klassisk teori mot en relativt ny företeelse inom det sociala arbetet. Valet grundar sig även på att teorin ger olika förklaringar till socialt handlande. Därigenom hoppas vi finna flera möjliga förklaringar till våra intervjupersoners agerande.

5.1 Webers idealtyper för socialt handlande

En idealtyp kan förklaras som en konstruerad tankebild vilken används i jämförande syfte inom forskningen (Månson, 1999).

Weber, 1983, förklarar en social handling som en handling vilken är orienterad efter andra personers beteende. Det handlar om det aktuella såväl som tidigare eller kommande beteendet hos personer, som för individen är kända eller okända. En handling är således inte social om den är orienterad efter ett tings beteende. Att samtycka eller att underlåta att agera är enligt Weber även det sociala handlingar. Han skiljer mellan fyra olika idealtyper för socialt handlande:

Målrationalellt - vilket styrs av vissa bestämda mål. Personen kalkylerar vilket handlande som bäst och effektivast leder till målet. Detta genom att rationellt överväga olika medel och konsekvenser i förhållande till målet. Denna form av socialt handlande präglas främst av effektivitet.

Värderationellt – Målet för handlingen står klart, och vägen dit styrs av en medveten tro på exempelvis det etiska eller religiösa egenvärdet hos ett beteende. Det vill säga, det är viktigt att handlandet för att uppnå målet överensstämmer med personens övertygelse. Detta oberoende av handlingens resultat.

Traditionellt - bestäms av tradition eller ingrodda vanor. Aktören är inte medveten om sambandet mellan agerandet och vad som ligger bakom detta, utan handlar i stort sett automatiskt på ett tidigare invant sätt. Vårt vardagliga rutinmässiga handlande är ofta av traditionell typ.

Affektuellt - styrs av aktörens affektioner och känslotillstånd. Den handlande kan styras av sitt behov av exempelvis hämnd eller njutning. Det affektuella agerandet är ofta varken medvetet eller meningsfullt inriktat, och kan vara ett resultat av okontrollerade reaktioner (Weber, 1983).

Det är ovanligt att en social handling är orienterad enbart utifrån en av dessa fyra idealtyper, en blandning av dessa är det vanligaste. Man bör beakta att idealtyperna för socialt handlande är skapade för sociologiska syften och därmed ej går att finna i sin renodlade form i den empiriska verkligheten (Weber, 1983).

I analysen kommer vi att använda oss av teorin genom att utifrån Webers olika idealtyper för socialt handlande se närmre på och jämföra våra intervjupersoners uppfattningar, och vad som kan anses styra handlandet inom de arbetsområden som är aktuella i vår uppsats. Då det inte är självklart att våra intervjupersoner handlar utifrån samma mål och prioriteringar anser vi det intressant att genom Webers idealtyper för socialt handlande finna möjliga tolkningar till deras agerande.

6. Avhandling

Vi har valt att presentera intervjuresultaten samt analysen av dessa utifrån fyra olika teman. Dessa teman har vi utformat utifrån vårt syfte och våra frågeställningar, vilka i sin tur uppkommit från den statistik och tidigare forskning vi tagit del av. Varje tema inleds med en sammanfattning av vad som framkommit i intervjuerna kring detta tema. Därefter följer analysen kring detta område där vi tar hjälp av den teori och forskning vi tidigare presenterat. På detta sätt hoppas vi underlätta för läsaren. De fyra teman vi koncentrerat oss kring är; Erfarenheter och uppfattningar kring 13 § LVM, Erfarenheter och uppfattningar kring när ett omedelbart omhändertagande ej leder till ansökan om LVM-vård, Erfarenheter och uppfattningar kring att många LVM inleds med omedelbara omhändertaganden samt Rättssäkerhet.

6.1 Erfarenheter och uppfattningar kring 13 § LVM

I detta avsnitt tar vi upp de erfarenheter och uppfattningar runt 13 § LVM vilka varit mest framträdande under intervjuerna. Centralt är vad intervjupersonerna ser som positivt respektive negativt med paragrafen.

6.1.1 Intervjuresultat

Under intervjuerna har många av uppfattningarna och erfarenheterna kring 13 § LVM kretsat runt hela LVM-lagstiftningen. Detta är något vi vid ett flertal tillfällen försökt få våra intervjupersoner att komma ifrån, vilket dock inte alltid varit möjligt.

De tre socialsekreterarna ser alla en positiv aspekt med 13 § LVM på så sätt att man snabbt kan ingripa för att rädda liv. Två socialsekreterare talar även om negativa aspekter av paragrafen. Jonas anser att det finns en risk att ingripandet inte är tillräckligt genomtänkt. Han menar att det som socialsekreterare är lättare att drabbas av panik och ta ett omedelbart LVM om man inte sedan tidigare känner klienten. ”Det får inte vara så att man tar ett omedelbart för att ta reda på om det är

LVM.” (Jonas, socialsekreterare). Magnus menar att paragrafen generellt inte används som avsett. Detta då man in i det längsta försöker med frivilliga lösningar tills klienten är så dålig att man tvingas ta ett omedelbart, samt att man struntar i att ansöka om vård efter ett omhändertagande enligt 13 § LVM.

Centralt för de tre ordföranden i socialnämnderna är att de framhåller sitt förtroende för socialsekreterarnas bedömningar när det gäller beslut om omedelbara omhändertaganden och anser att dessa är väl underbyggda. Erland menar att det är befogat med omedelbara omhändertaganden enligt LVM då det handlar om att rädda liv. Under samtal med de andra ordförandena framkommer inte vad de ser som styrkor respektive svagheter med paragrafen.

Under intervjuerna med socialsekreterarna och ordföranden i socialnämnderna framkommer att det i de tre kommunerna finns direktiv om att arbeta mot öppenvårdslösningar så långt det är möjligt. Två olika skäl till detta framkommer under intervjuerna; att öppenvårdsbehandling ger bättre resultat än tvångsvård samt att det innebär en lägre kostnad. ”Vi har ett uttalat direktiv om att vi ska arbeta med öppenvård i första hand. Från de som har budgetansvar, alltså cheferna, så kommer alltid de argumenten in.” (Magnus, socialsekreterare). Framförallt Jonas påpekar vikten av att använda sig av öppenvård endast när det anses möjligt och rimligt att det kan leda till ett varaktigt resultat.

Ingvar, avdelningsföreståndare på Karlsvik LVM-hem, säger att antalet omedelbara omhändertaganden enligt LVM har ökat de senaste 15 åren. Han ser möjligheten att ingripa då klienten inte kan ta vara på sig själv och riskerar att dö som en styrka med paragrafen. Tina, avdelningsföreståndare på Lundens LVM-hem, anser inte att paragrafen är bra ur etisk synpunkt. Hon menar att det inte borde behöva gå så långt som till ett omedelbart omhändertagande utan att man istället borde ha vidtagit åtgärder långt tidigare. Vidare menar Tina att ett omedelbart omhändertagande innebär lidande för klienten.

Ett omedelbart omhändertagande görs, som jag ser det, för att det är väldigt akut. Då menar jag att man borde ha vidtagit åtgärder långt tidigare istället för att vänta så länge att det blir så akut. Det medför ju också risker för klienten, livshotande risker såväl som psykiskt lidande. (Tina, LVM-hem)

Gunnar, rådmann vid länsrätten i Malmö, anser att 13 § LVM är bra ur skyddssynpunkt. Han menar att problemet kan vara att socialtjänsten inte uppmärksammar dessa klienter, men påpekar att det inte har med lagtexten att göra. ”Tillämpas de här bestämmelserna felaktigt så kan man undra; Är det fel på lagstiftningen eller är det fel på utövarna av den?” (Gunnar, länsrätten).

Flera av våra intervjupersoner, från olika arbetsområden, berättar att de inte tidigare diskuterat och en del inte ens funderat kring paragrafen utifrån våra frågeställningar.

6.1.2 Analys

Under intervjuerna framkommer att det i samtliga kommuner finns handlingsplaner och direktiv om att, så långt det är möjligt, arbeta mot frivillig vård på hemmaplan. Vi uppfattar utifrån vad intervjupersonerna säger att anledningarna till detta är att öppenvård är billigare än LVM-vård och att det dessutom i längden ger ett bättre resultat för klienten. De ekonomiska skälen är dock inget som nämns av socialnämndens ordförande utan framkommer under intervjuerna med två av socialsekreterarna. Utifrån Weber kan man diskutera vad som i detta sammanhang kan sägas vara målet. Vi ser som det övergripande målet att arbeta mot öppenvårdslösningar i första hand, vilket i sig innehåller två mål; att uppnå ett bra resultat för klienten samt att hålla nere kostnaderna. Att ha ekonomiska intressen som mål anser vi ligga närmre det målrationella handlandet. Om de ekonomiska intressena tillåts få överhanden tvingas man se till vad som effektivast leder till uppnåendet av detta mål, vilket i detta fall är öppenvård. Socialsekreterarna poängterar dock under intervjuerna att det är i de fall det anses möjligt att uppnå ett bra resultat genom öppenvård som man bör arbeta enligt dessa direktiv, och att inte öppenvården i sig ska ha ett egenvärde. Här kan målet ses som att uppnå det bästa resultatet för klienten. Därmed menar vi att handlandet är mer värderationellt orienterat på så sätt att socialsekreteraren på vägen mot målet utifrån sin övertygelse om exempelvis det etiskt korrekta tar i beaktande vad som är bäst för klienten. Även om öppenvård i många fall ger det bästa resultatet för klienten tror vi att det kan innebära en risk om sådana direktiv blir för dominerande inom kommunerna. LVM-utredningen (SOU 2004:3) och Gustafsson (2001) såväl som våra intervjupersoner menar att det faktum att det i så stor utsträckning försöks med frivillig- och öppenvårdslösningar är en bidragande orsak till att många LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande. Detta kommer vi att analysera vidare under temat Erfarenheter och uppfattningar kring att många LVM inleds med omedelbara omhändertaganden.

Enligt vad som står i förarbeten till lagen och även i SOU-rapporten (2004:3) är paragrafen avsedd att användas i ett akut skede då klienten kan antas få sitt hälsotillstånd allvarligt försämrat eller komma att skada sig själv eller någon närstående. Våra intervjupersoners uppfattningar och erfarenheter kring paragrafen är att den används när det är väldigt akut för att rädda liv. Det tycks föreligga ett glapp mellan paragrafens utformning och hur våra intervjupersoner talar om tillämpningen av denna. Utifrån lagtexten borde det vara möjligt att ingripa i ett tidigare skede än när det gått så långt att klienten inte kommer att överleva dagen.

Den till viss del problematiska tillämpningen av 13 § LVM, vilken är central för vår uppsats, kan ha sitt ursprung i såväl hur paragrafen är uppbyggd som i hur den tillämpas. Vad vi upplevt under intervjuerna är att en del av våra intervjupersoner inte tidigare funderat kring paragrafen utifrån våra frågeställningar, och inte heller har så djup kunskap om lagens intentioner. Liknande tankar återfinns i LVM-utredningens betänkande (SOU 2004:3) där det framkommer ett behov av utbildning och information kring LVM-lagstiftningen hos socialsekreterarna. Utifrån detta tycks problemen ligga i tillämpningen av paragrafen och inte i hur den är uppbyggd.

De flesta av intervjupersonerna ser positiva aspekter med 13 § LVM, men är dock till viss del kritiska till hur den tillämpas. Denna ståndpunkt kan vi se främst hos föreståndarna vid LVM-hemmen och hos socialsekreterarna. Dock påpekar flera av dessa att det är bra att lagen finns med tanke på att den kan rädda liv. Det är intressant att se att det främst är de personer som arbetar närmst klienterna som på olika sätt är kritiska mot hur 13 § LVM kommit att tillämpas. Kanske kan det vara så att det är lättare att påverkas av sina affektationer ju närmre klienten man arbetar.

Gustafsson (2001) tar upp att en myndighet inte får besluta om ett omedelbart omhändertagande för att därefter se ifall förutsättningarna finns. Detta stöds av vad Jonas, socialsekreterare, säger om att ett omhändertagande enligt 13 § LVM bör vara väl genomtänkt för att vara etiskt försvarbart mot klienten, och att kriterierna för ett LVM enligt 4 § är uppfyllda. Detta hänger samman med 13 § LVM där det står att det ska vara sannolikt att vård enligt LVM kan beredas för att ett omedelbart omhändertagande ska kunna beslutas. Utifrån detta sannolikhetsrekvisit borde inte så många som en tredjedel av de omedelbara omhändertagandena komma att inte fullföljas av en ansökan om vård enligt LVM (SOU 2004:3). Om kriterierna för LVM-vård är uppfyllda vid ett omedelbart omhändertagande menar vi att fler av dessa borde resultera i åtminstone en ansökan om fortsatt vård.

6.2 Erfarenheter och uppfattningar kring när ett omedelbart omhändertagande ej leder till ansökan om LVM-vård

Under denna rubrik sammanfattar vi vad intervjupersonerna angett för olika orsaker till det faktum att omedelbara omhändertaganden i stor utsträckning inte leder till en ansökan om fortsatt LVM-vård. Dessutom framkommer uppfattningar om huruvida detta är positivt eller negativt.

6.2.1 Intervjuresultat

Erfarenheterna och uppfattningarna kring att ett omedelbart omhändertagande inte leder till ansökan om fortsatt vård varierar bland intervjupersonerna. Bland socialsekreterarna säger Kjell först att han helt saknar erfarenhet kring området då han aldrig varit med om detta. När han senare funderar kring det tror han som de flesta andra intervjupersonerna att samtycke till frivillig vård är den främsta orsaken till varför en ansökan om fortsatt vård enligt LVM ej inkommer. Han kan tänka sig att ett omedelbart omhändertagande kan användas för att få till stånd frivillig vård, men han, liksom en del andra intervjupersoner som tagit upp detta, anser det vara fel.

Jag kan tycka att man borde lägga mer krut på rådande situation och på en ansökan om frivillig vård utan ett omedelbart. Eller är det så att det är detta som skakar om en och får en att förstå allvaret? Då kan man ju fråga sig varför man inte kan lägga ner mer jobb och motivationsarbete innan istället för att ha det omedelbara som ett motivationsinstrument. Då kan man ju säga att man använder det som ett skrämnskott. (Kjell, socialsekreterare)

Magnus menar att det först och främst är ekonomin som påverkar i detta då LVM-vård är dyrt. Han ser det faktum att det ej inkommer en ansökan om vård efter ett omedelbart omhändertagande enligt LVM som ett problem. Även Jonas anser det vara ett problem och menar att man urvattnar paragrafen genom att tillämpa den på detta sätt. Dock ser han som den främsta orsaken till att ett omedelbart omhändertagande ej fullföljs med en ansökan att frivillig vård kommit till stånd. Såväl Magnus som Jonas talar under intervjuerna om svårigheten att som socialsekreterare hamna i kläm mellan å ena sidan arbetsledning och budget och å andra sidan klienterna och vad som är bäst för dem. ”Jag vill inte ta hänsyn till ekonomin, men det är trots allt så att när jag ska göra en placering så ska den godkännas av min chef, det är han som har budgetansvar. Så indirekt får jag ju ta hänsyn till det.” (Magnus, socialsekreterare).

Jag tycker det handlar lite om socialsekreterarens syn på sin roll i det hela. Visst, man är anställd av kommunen och man är skyldig att följa lagen och så vidare, men man är ju samtidigt satt att hjälpa klienterna. Och om man då tvingas välja sida hamnar man i en konflikt mellan budget och klient. Ledningen har kanske sagt att; ”Tar vi fler LVM nu så drar vi in tjänster” och så vidare. Då är det kanske inte så lätt att stå på sig. (Jonas, socialsekreterare)

Socialnämndens ordförande anser det inte vara ekonomin som påverkar till att inte ansöka om fortsatt vård och påpekar att det åtminstone inte fungerar så i deras kommuner. De påpekar dock att ekonomin kan komma att ha betydelse för missbruksvården i stort. Då Marianne saknar erfarenhet av detta har hon svårt att uttala sig om några orsaker. Håkan och Erland tycker båda det är positivt om det inte inkommer en ansökan om fortsatt vård efter ett omedelbart omhändertagande eftersom klienten i sådana fall enligt dem samtyckt till frivillig vård. Att klienten har samtyckt till frivillig vård eller har avlidit ser Håkan och Erland som enda anledningarna till att inte ansöka om fortsatt vård.

Ett skäl som jag tror ganska ofta förekommer är att man når en frivillig överenskommelse, och det tycker jag är jättebra om man kan göra det. Det innebär ju inte att vi lämnar vederbörande i sticket, att vi inte fullföljer, utan det är en frivillig lösning. Eller så avlider de då, det är de två kriterierna jag har sett här. (Håkan, socialnämnd)

De båda avdelningsföreståndarna på LVM-hemmen är till viss del kritiska till att 13 § LVM tillämpas på detta sätt. Både Ingvar och Tina berättar att de tror att socialtjänsten i vissa fall beslutar om ett omedelbart omhändertagande endast för att få till stånd en avgiftning. ”När klienten har frisknat till och blivit avgiftad så ansöker man inte, för då är han ju nykter och då kan man prata med honom.” (Ingvar, LVM-hem). De tror båda att ekonomin har stor inverkan i detta. ”Anledningen, nu säger jag väl någonting som är kontroversiellt, men troligtvis handlar det om ekonomi. Det är dyrt med LVM-vård och det kan ju vara en anledning.” (Tina, LVM-hem). Dessutom talar de om att klienten samtyckt till frivillig vård som en orsak, vilket Tina inte ställer sig bakom. Hon tror inte att en påtänd eller senare abstinent klient kan bli motiverad till vård på endast en vecka.

Att en människa blir motiverad på bara några dagars tid. Det handlar ju som sagt om en vecka. Har man varit ute i ett så pass svårt missbruk så att man behöver låsas in, då är det en bra bit till att man mentalt har kunnat se att man behöver någonting mer, alltså någonting mer hållbart helt enkelt. Jag ska inte vara kategorisk och säga att det aldrig fungerar, för det vill jag nog dra mig till minnes att vid någon enstaka gång har det funnits klienter som gått härifrån direkt till behandling. Men för det mesta inte. (Tina, LVM-hem)

Vidare tror Tina att en del socialsekreterare redan från början bestämt att de inte kommer att ansöka om vård efter ett omedelbart omhändertagande. Ingvar tror däremot inte att det är något socialsekreterarna kalkylerat från början. Gällande hur lång tid det brukar gå innan socialsekreterarna meddelar att de inte kommer att ansöka berättar både Tina och Ingvar att klienterna brukar få sitta tiden ut, alltså en vecka.

Gunnar, länsrätten, ser förutom samtycke till frivillig vård ekonomin som en orsak till att så stor del av de omedelbara omhändertagandena ej leder till ansökan om fortsatt vård. Han berättar att länsrätten inte alltid får reda på varför en ansökan ej kommer att göras, vilket kan göra honom fundersam. Utifrån sannolikhetsrekvisitet i paragrafen berättar Gunnar att det ska vara mellan 80-90 procents säkerhet att klienten kommer att behöva beredas vård enligt LVM när ett beslut om ett omedelbart omhändertagande fattas. Gunnar tillägger dock att det i 13 § LVM måste finnas utrymme för att klienten och socialsekreteraren ska komma fram till en frivillig lösning om man arbetar utifrån socialtjänstlagen. Däremot påpekar han i anslutning till detta att det är fel i tillämpningen om detta utrymme blir för stort.

Man kan säga att det ligger en liten dualism i systemet. Enligt socialtjänstlagen ska man arbeta för frivillig vård och det innebär ju att det måste finnas ett utrymme efter det omedelbara omhändertagandet att komma överens med den enskilde. Annars arbetar man inte utifrån socialtjänstlagen. (Gunnar, länsrätten)

6.2.2 Analys

Samtliga intervjupersoner talar om samtycke till frivillig vård, främst öppenvård, som en möjlig orsak till att ej ansöka om fortsatt vård enligt LVM efter ett omedelbart omhändertagande. Detta överensstämmer med vad Gustafsson (2001) kommit fram till gällande orsaker till att inte ansöka. Dock går åsikterna hos de intervjuade isär huruvida detta är positivt eller negativt. De intervjupersoner som är positiva till att ett omedelbart omhändertagande ej fullföljs av en ansökan på grund av att klienten samtyckt till vård talar om paragrafen på så sätt att den är till för att rädda liv i

ett livshotande skede och att den sedan inte längre är aktuell. De menar att eftersom syftet med LVM är att få klienten motiverad till frivillig vård så är det bättre ju förr det sker. Bland de intervjupersoner som däremot är kritiska till att ett samtycke under det omedelbara omhändertagandet leder till att en ansökan om fortsatt vård inte görs, ser vi funderingar kring om det från början verkligen behövdes ett omedelbart omhändertagande. Detta eftersom det varit möjligt att motivera klienten till vård i frivillig form på en vecka.

Utifrån lagens intentioner finns det inte utrymme för att besluta om ett omedelbart omhändertagande utan att noga ha övervägt förutsättningarna för frihetsberövandet och därmed tagit sannolikhetsrekvisitet i beaktande innan omhändertagandet skett. Det finns inte heller utrymme för att använda paragrafen villkorligt och därigenom få till stånd frivillig vård (Gustafsson, 2001). Detta är inget våra intervjupersoner känner igen sig i, men några har nämnt det som en möjlig förekommande orsak till varför ansökan om LVM-vård ej inkommer.

I Tvång och förändring (SOU 2004:3) stödjer utredarna sin hypotes om att ett omedelbart omhändertagande används för att bryta ett akut missbruk med att det år 2002 var 1/3 av de omedelbara omhändertagandena som inte fullföljdes med en ansökan om fortsatt vård. Detta är något som stöds av intervjupersonerna på LVM-hemmen. De menar att ett omedelbart omhändertagande ibland används endast för att få till stånd en avgiftning och därmed bryts det akuta missbruket. I detta sammanhang talar dock inte Ingvar om att så sker på Karlsvik, då de där inte har någon avgiftning. Det är något han hört från kollegor på andra institutioner.

I detta sammanhang anser vi det intressant att se på handlandet utifrån Webers teori. I de fall en socialsekreterare väljer att inte ansöka med anledning av att klienten blivit avgiftad och sedan samtyckt till frivillig vård ser vi hur målet, att få klienten avgiftad, är det viktiga och att handlandet därmed tenderar att främst vara målrationellt. Det är effektivast att nå målet på detta sätt trots att det kan tyckas gå emot lagens intentioner. Detta till skillnad från ett mer värderationellt orienterat handlande där vägen till målet, med exempelvis ett rättssäkert och etiskt korrekt agerande, är viktigast.

Gustafsson (2001), som ställer sig kritisk till att ansökan inte görs, anser det viktigt att fundera över ekonomins roll i det hela. Alla våra intervjupersoner talar om hur ekonomin på olika sätt påverkar

deras arbete. En del anger det som en förklaring till varför man inte ansöker om LVM-vård efter ett omedelbart omhändertagande. Vad gäller ekonomins påverkan kan vi se skillnader mellan, och även inom, de olika arbetsområden inom vilka våra intervjupersoner arbetar. Ingen av socialnämndens ordförande ser ekonomin som en orsak till att en ansökan ej görs. Resterande intervjupersoner gör det mer eller mindre, med undantag av en socialsekreterare.

Beroende på vilka positioner våra intervjupersoner har i yrkeslivet kan vi se att de har olika mål att arbeta efter. Den målrationala och värderationella förklaringen till socialt handlande tar båda sitt avstamp i ett uppsatt mål om än på olika sätt. Vad vi kunnat se är det ett övergripande mål i kommunerna att klara budgeten. Andra mål vi sett att våra intervjupersoner har att arbeta mot, och därmed handla efter, är att försöka med frivillig vård så långt som möjligt, vilket kan komma att gå in i målet om att klara budgeten. Efter ett omedelbart omhändertagande är målet, på så sätt att det är syftet med LVM, att arbeta mot att få klienterna motiverade till frivillig vård. Ett ytterligare övergripande mål är att se till klientens bästa och att göra rättssäkra bedömningar utifrån lagens intention.

Vi kan se socialnämndens främsta mål som att klara budgeten, och de söker därmed efter en så kostnadseffektiv lösning som möjligt för klienten. LVM-hemmens mål skiljer sig från socialnämndens då de saknar budgetansvar gentemot kommunen. Vi kan se ett tydligare klientperspektiv hos dem. Tina och Ingvar kan och vågar vara kritiska till kommunens agerande, och de kan lättare sätta upp mål efter klientens bästa. Utifrån detta kan vi se att intervjupersonerna på LVM-hemmen handlar mer värderationellt då de strävar efter målet att få klienten motiverad till frivillig vård, men ser mer till *hur* de kan uppnå detta och på vägen dit än på själva målet. Vi är dock medvetna om att även LVM-hemmen har ekonomiska intressen. Således innebär en tvångsomhändertagen klient mer pengar för LVM-hemmet ju längre vårdtiden är. Vi anser det dock svårt att veta hur detta avspeglar sig i intervjupersonernas svar.

Socialnämnden har press på sig att klara budgeten, vilket kan vara en anledning bland andra till att de uttalat direktiv om öppenvård i första hand. Detta ger dem ett klart mål att arbeta efter och de behöver inte koncentrera sig lika mycket på vilket sätt målet uppnås. Socialnämndens sociala handlingar blir därmed i större grad målrationala.

Som socialsekreterarnas främsta mål ser vi att tillvarata klientens bästa. Samtidigt är de styrda av det ekonomiska målet, vilket kan yttra sig som en begränsning i deras arbete. Vi uppfattar det som att socialsekreterarna kan hamna mellan värderationellt och målrationellt handlande. De har förvisso mål att handla efter, men konflikten kan komma i att de vill se till det för dem etiskt korrekta, med klienten i fokus, i större utsträckning än vad som är möjligt. Detta på grund av att arbetsledningen kräver ett effektivt resultat där budgeten till stor del vägts in.

Även Webers idealtyp för socialt handlande gällande traditionellt handlande har vi tyckt oss kunna uppfatta under våra intervjuer. Detta då våra intervjuade socialsekreterare har olika lång erfarenhet av att arbeta inom missbruksområdet. Vi tänker oss att hur man handlar i ett ärende gällande bland annat omedelbart omhändertagande efter en mångårig erfarenhet kan formas av ingrodda vanor. Kjell som arbetat som socialsekreterare i 12 år berättar att han inte funderat eller reflekterat över varför man väljer att inte ansöka om LVM-vård efter ett omedelbart omhändertagande. Däremot har Magnus, som endast arbetat som socialsekreterare under drygt ett och ett halvt år, funderat mycket över detta och undrat vad orsakerna kan vara. Därmed ser vi att Kjells handlande kan ske rutinmässigt och invariant genom ett traditionellt handlande. Dock vill vi inte påstå att hans handlande endast sker utifrån denna idealtyp.

Gustafsson (2001) skriver att det i de flesta fall endast står att förutsättningarna för tvångsvård ej föreligger i beslutet om att upphäva ett omedelbart omhändertagande (Gustafsson, 2001). Detta stöds av Gunnar, som berättar att han i många fall inte får reda på varför det inte är aktuellt att ansöka då länsrätten ska upphäva ett omedelbart omhändertagande. Beträffande sannolikhetsrekvisitet i 13 § LVM står det i SOU-rapporten (2004:3) att en större andel omedelbara omhändertaganden borde följas av en LVM-ansökan med tanke på detta. Gunnar uttalar sig kring detta och menar att sannolikhetsrekvisitet innebär att övervägande skäl talar för att LVM-vård ska inledas, men han påpekar dock vikten av att det finns ett utrymme för andra lösningar efter ett omedelbart omhändertagande.

6.3 Erfarenheter och uppfattningar kring att många LVM inleds med omedelbara omhändertaganden

Under detta tema följer en sammanfattning av vad som under intervjuerna framkommit gällande varför många LVM kommit att inledas med ett omedelbart omhändertagande. Intervjupersonernas syn på orsaker till detta ställs mot vad forskning och statistik visar.

6.3.1 Intervjuresultat

Samtliga socialsekreterare menar att det faktum att många LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande är ett resultat av att det i så stor utsträckning försöks med frivillig vård. Jonas och Magnus tror att ekonomin har betydelse då det är dyrt med vård enligt LVM. Kjell däremot svarar klart nej på frågan om han tror att ekonomin påverkar. Vidare menar Jonas att huruvida man haft tidigare kontakt med klienten eller ej kan påverka om det blir ett omedelbart omhändertagande. Han talar även om att omsättningen på utredningstjänster ofta är stor.

Om man inte känner klienten är det lättare att man får lite panik och kanske tar ett omedelbart LVM snabbare då än om man känner klienten. För då vet man kanske tureorna kring hur det har sett ut tidigare, och vad man har försökt tidigare. (Jonas, socialsekreterare)

Gällande ordföranden i socialnämnderna märks två olika synvinklar kring denna fråga. Marianne och Håkan säger att de inte funderat så mycket kring att LVM-vård ofta inleds med ett omedelbart omhändertagande då de menar att det inte fungerar så i Södra Innerstaden respektive Helsingborg. Erland anser att det ligger i sakens natur att de flesta LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande då man går efter hot mot livet, och att man inte hinner göra en vanlig utredning då det är en akut situation. Han ser att detta eventuellt kan bero på att personen och dennes missbruksproblem inte uppmärksammas i tid. Han talar även om svårigheten att genomföra en sedvanlig LVM-utredning.

Det är väldigt svårt att göra ett vanligt LVM så att säga. Det kan ju delvis vara brister hos oss förstås, men det förutsätter nog att man har bra kontinuerlig kontakt med missbrukaren och ser vart den här missbrukaren är på väg nu, och då har tid att göra en LVM-utredning som är klar innan han blir så dålig att han håller på att avlida. Det kan ju tyda på en viss brist, men jag tror det är omöjligt att det inte blir en stor del omedelbara ändå. (Erland, socialnämnd)

Avdelningsföreståndarna vid LVM-hemmen har olika erfarenheter kring hur stor del av deras klienter som inlett LVM-vården med ett omhändertagande enligt 13 § LVM. Ingvar uppskattar att det rör sig om 80-90 procent medan Tina beräknar det till omkring 50 procent. Båda två tror att den bakomliggande orsaken är ekonomin, att socialtjänsten in i det längsta försöker få klienten att gå med på frivillig vård.

Det som stör mig mest i det här, men det är ju mer en ideologisk fråga och en etisk fråga, är återigen det här att det oftast är ekonomin som styr. Det tror jag att man är medveten om i socialtjänsten också. Just det här att man in i det längsta försöker att undvika LVM-vård därför att det kostar en massa pengar helt enkelt, och konsekvensen blir ett omedelbart omhändertagande för att rädda liv. (Tina, LVM-hem)

Ingvar talar även om hur attityderna kring 13 § LVM har förändrats under den tid han arbetat inom missbruksområdet.

För 20-25 år sedan då tyckte vi att den som var paragraf 13, eller motsvarande paragraf 13, det var ett misslyckande där man hade förbisett något. Det var ju ett akutingripande på något sätt. Det vanligaste var paragraf 4. Nu är det ovanligt att vi får paragraf 4 om man kan uttrycka det så. Jag har ingen bra statistik på det, men säkert 80-90 % är paragraf 13. Det är det vanligaste, absolut. (Ingvar, LVM-hem)

Gunnar, länsrätten, kan se att man idag väntar längre med att ansöka om LVM-vård vilket lett till att allt fler LVM-ärenden inleds med ett omedelbart omhändertagande. Som orsak till detta ser han det politiska styret och kommunernas ekonomi som påverkar till att försöka med frivillig vård i första hand. ”Politisk styrning av det sociala arbetet innehåller ett mycket stort inslag av ekonomiskt tänkande. Och det vet vi, att man försöker med åtgärder i hemkommunen på frivillig basis.” (Gunnar, länsrätten).

6.3.2 Analys

Att det är vanligt förekommande att vård enligt LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande tycks de intervjuade i stort sett vara överens om, vilket överensstämmer med vad den statistik vi tagit del av visar. År 2003 fattades det enligt Socialstyrelsen 774 beslut om LVM av vilka 616 inleddes med ett omedelbart omhändertagande (www.socialstyrelsen.se). Detta trots att det i regeringens proposition 1981/82:8 står att paragrafen kan antas komma att användas endast i undantagsfall. När det gäller åsikterna kring varför det inte blivit så är omständigheten att det försöks in i det längsta

med frivillig vård den anledning som oftast nämnts av intervjupersonerna. Majoriteten av intervjupersonerna för diskussioner kring detta. Dessa tankar överensstämmer med vad som nämns som en möjlig förklaring i såväl SOU-rapporten (2004:3) kring tillämpningen av LVM, samt med vad som framkommer i Gustafssons (2001) avhandling där hon menar att LVM kommit att tillämpas som en akutlag. Gustafsson funderar även över hur stor roll ekonomin spelar i denna fråga. Flera av de intervjuade personerna tror att det faktum att många kommuner in i det sista försöker undvika vård enligt LVM har sitt ursprung i ekonomin.

Om man i detta sammanhang ska utgå från Webers teori för att finna möjliga förklaringar kan vi återigen koppla det ekonomiska tänkandet till målrationellt handlande, där att klara budgeten är det eftersträvansvärda målet. Dock bör man ta i beaktande att flera av våra intervjupersoner talar om att vård i frivillig form ger ett bättre resultat än tvångsvård. Målet kan därför inte endast ses som att hålla nere kostnaderna, utan också vad som i slutänden är bäst för klienten. Om målet enbart är centrerat till att få klienten drogfri, och socialsekreteraren lägger stor vikt vid *hur* detta mål uppnås, samt att handlingarna stämmer överens med dennes värderingar, ser vi handlandet främst som värderationellt. Vad vi erfarit är detta scenario dock inte vanligt förekommande då de ekonomiska direktiv som ges gör att socialsekreteraren måste beakta dessa i sina handlingar.

Gällande varför så många LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande är det tydligt att skillnaden i åsikterna främst förekommer *mellan* de olika arbetsområdena. Det är endast de tre ordföranden i socialnämnderna som varken talar om strävan efter frivillig vård eller ekonomi som en orsak till att många LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande. Två av ordföranden berättar att det inte är så i deras respektive kommuner, och att de därför inte heller har någon erfarenhet kring området. Vi ställer oss dock frågande till om deras uttalanden stämmer överens med verkligheten eller om det snarare handlar om att uttala sig politiskt korrekt. Statistiken visar att cirka 80 procent av LVM-ärendena år 2003 inleddes med ett omedelbart omhändertagande (www.socialstyrelsen.se). Således borde detta avspeglas även i dessa kommuner.

Det förekommer även tankar kring svårigheten att genomföra en vanlig LVM-utredning. I SOU-rapporten *Tvång och förändring* (2004:3) ser utredarna som ytterligare en anledning till att omedelbara omhändertaganden kommit att bli så vanliga, förutom det att socialtjänsten väntar för länge med insatser, att det är svårt att arbeta i akuta missbrukssituationer. Dessa tankar går att

återfinna i en ordförandes kommentar kring att LVM inleds med omedelbara omhändertaganden då han talar om att det är svårt att göra ett vanligt LVM. Han menar att detta kräver en tidigare kontakt med klienten. Även en av de intervjuade socialsekreterarna talar om värdet i att sedan tidigare känna till missbrukaren för att kunna genomföra en sedvanlig LVM-utredning. Han menar att det kan vara lättare att drabbas av panik och snabbare ta ett omedelbart LVM om man inte känner klienten. Vidare talar han om att det kan vara lättare att drabbas av denna panik om man är ny på jobbet, vilket han erfar att många är när det gäller utredningstjänster inom socialtjänsten där omsättningen på personal ofta är stor. Utifrån vad socialsekreteraren talar om i detta sammanhang kan vi se ytterliggare en möjlig förklaring till varför så många LVM inleds med omedelbara omhändertaganden om det är så att oerfarna socialsekreterare har lättare att besluta om ett omedelbart omhändertagande.

Utifrån Webers teori ser vi att socialsekreterare i de ärenden då de inte känner klienten till viss del kan styras av sina emotioner och därmed kan sägas handla affektuellt. Vi ser att en känsla av exempelvis rädsla för att en icke känd klient inte ska överleva utredningstiden kan resultera i omedelbart omhändertagande tidigare än om klienten varit känd för socialsekreteraren. I de fall då socialsekreteraren dessutom är ny på jobbet tror vi att denna känsla ytterliggare kan förstärkas då erfarenhet av liknande situationer saknas.

En av de intervjupersoner som under lång tid arbetat inom missbruksområdet berättar att han kan se skillnader vad gäller inställningen kring att inleda ett LVM med ett omedelbart omhändertagande nu jämfört med förr. Hans erfarenhet är att det för 20-25 år sedan ansågs vara ett misslyckande att behöva ta ett omedelbart omhändertagande eller motsvarande. Man kan fråga sig vad det är som har förändrats under dessa 20 år. En möjlig förklaring skulle kunna vara att agerandet inom det sociala arbetet gått från att vara mer värderationellt orienterat till att bli alltmer målrationellt. Uttalandet tyder på att socialsekreterarna tidigare hade en annan syn på paragrafen, eller då motsvarande paragraf. Emellertid behöver det inte röra sig om en annan syn, utan snarare om andra förutsättningar för hur man arbetar med en klient med missbruksproblematik. Vi tror att det, i takt med att missbruksproblematiken blivit vanligare, och därmed även medfört en större kostnad, inneburit att ekonomin fått allt större betydelse och gett socialsekreterarna ramar som tvingat dem att arbeta alltmer målrationellt.

6.4 Rättssäkerhet

I detta stycke framkommer intervjupersonernas reflektioner kring rättssäkerheten i samband med omedelbara omhändertaganden. I analysen anser vi oss inte hjälpta av Webers teori, utan använder oss istället av rättssäkerhetsbegreppet.

En grundläggande princip för all offentlig verksamhet är rättssäkerhet. Detta innebär bland annat en möjlighet för den enskilde att ha insyn och kontroll över vad som sker kring honom eller henne inom myndigheten (Meeuwisse mfl, 2000). Det finns både en formell och materiell sida av rättssäkerhetsbegreppet. När det gäller den formella rättssäkerheten är förutsägbarhet, tillit och likformighet centrala och viktiga begrepp. Syftet med den formella rättssäkerheten är att skydda mot godtycke och oförutsägbarhet. När det gäller den materiella rättssäkerheten är det viktiga att de rättsliga besluten är rättvisa och korrekta. Syftet när det gäller den materiella rättssäkerheten är att säkerställa de rättsliga, sociala och etiska grundprinciperna i välfärdssamhället (Fransson, 2002).

6.4.1 Intervjuresultat

Vår avsikt var att diskussionerna gällande rättssäkerhetsbegreppet under intervjuerna skulle kretsa kring de fall då ett omedelbart LVM inte leder till någon ansökan samt det faktum att så många LVM inleds med ett omedelbart omhändertagande. Dock kom diskussionerna istället främst att kretsa kring 13 § LVM mer generellt.

Bland socialsekreterarna menar Magnus att rättssäkerheten är extra viktig inom LVM eftersom klienten är utsatt på ett annat sätt än vid frivillig vård. Han, tillsammans med Jonas, talar om vikten av att dokumentera och kommunicera med klienten för att upprätthålla rättssäkerheten. Kjell anser att rättssäkerheten är hög då klientens intresse tillvaratas genom dennes advokat. Jonas och Kjell talar även om länsrätten som en viktig instans för att upprätthålla hög rättssäkerhet.

Länsrätten dömer på rådande förhållanden, och om de har synpunkter så har de möjlighet att säga: Varför ska denna personen omedelbart omhändertas? Varför säger inte länsrätten detta? Jo, på grund av att kriterierna är uppfyllda. (Kjell, socialsekreterare)

Bland ordföranden i socialnämnden finns olika tankar gällande rättssäkerheten i samband med omedelbara omhändertaganden enligt LVM. Marianne tycker att rättssäkerheten är hög eftersom hon

litar på att socialsekreterarna i stor utsträckning har försökt motivera till frivillig vård innan ett omedelbart omhändertagande blir aktuellt. Erland ser ett omedelbart omhändertagande som ett kraftigt ingripande och att det därmed är viktigt att bedömningen går genom olika instanser då detta innebär en säkerhet. Han säger att rättssäkerheten är så hygglig den kan vara. Håkan påpekar vikten av att klienten är medveten om vad paragrafen innebär samt har kunskap om sina rättigheter för att få en hög rättssäkerhet.

Vi har ju LVM och socialtjänstlagen och då menar jag att de ska användas på sådant sätt att den det gäller ska vara fullständigt medveten om vad det innebär och också veta vilka möjligheter personen har att överklaga och få fullständig information om sådana saker. Och biträde har de rätt till. Lagen får inte användas på ett sådant sätt att personen inte blir informerad. (Håkan, socialnämnd)

Ingvar, Karlsvik, berättar om sin erfarenhet att många klienter saknar kunskap om LVM och menar att rättssäkerheten därmed är hotad eftersom de inte förstår sin situation och hur de kan påverka den. Dessutom menar Ingvar att rättsäkerheten formellt sett är ganska låg då det är svårt att göra rättssäkra bedömningar i en akut situation. Tina, Lunden, anser att det är ett stort ingrepp med ett tvångsomhändertagande och menar att förutsägbarheten försvinner i och med ett omedelbart omhändertagande.

Klienten är oftast inte förberedd på att bli tvångsomhändertagen. Går man den ordinarie vägen via länsrätten så har ju ofta socialtjänsten pratat med klienten om att det här kommer att ske, och man har en dialog med klienten även om klienten inte vill så är de i alla fall mentalt förberedda på vad om händer. Det är de inte vid ett omedelbart omhändertagande. Många kommer hit och vet inte ens en gång var de är någonstans. De vet inte varför de är här därför att de varit påtända helt enkelt. Även om någon från sociala jouren kanske har pratat med dem så tar de inte in det. Och så kommer de hit här och är ledsna, arga, rädda och vet inte vad som händer. (Tina, LVM-hem)

Såväl Ingvar som Tina berättar att socialsekreterarna ofta väntar till sista dagen med att meddela att en ansökan om fortsatt vård ej kommer att göras.

Gunnar, länsrätten, menar att graden av rättssäkerhet beror på om beslutet om ett omedelbart omhändertagande är befogat eller inte. Vidare säger han att det är viktigt att personen det gäller kan förutse vad som kommer att hända.

Jonas, socialsekreterare, berättar att han ibland kan uppleva att domstolen inte ser lika allvarligt på en vanlig LVM-ansökan som på en ansökan om ett omedelbart omhändertagande. Gunnar vid länsrätten har dock inte denna uppfattning.

Samtliga intervjupersoner har erfarenheten att socialsekreterarnas, socialnämndens och länsrättens bedömningar kring omedelbara omhändertaganden i stort sett alltid stämmer överens. ”Jag vet inte om du, om du skulle gå igenom länsrättens beslut, om du hittar något avslag. Det beror ju då inte på att vi gör som socialnämnden tycker, utan på att klienterna är så dåliga.” (Gunnar, länsrätten).

6.4.2 Analys

Det är flera olika aspekter av, och tankar kring, rättssäkerhetsbegreppet som framkommit under intervjuerna. Flera av de intervjuade talar om vikten av att vara öppen och prata med personen det gäller, och ge henne eller honom information om vad lagen innebär, och vad han eller hon har för rättigheter. Genom att kommunicera med klienten och låta denne ta del av det som skrivs torde klienten kunna förutse vad som kommer att ske, vilket är syftet med den formella sidan av rättssäkerheten (Fransson, 2002). Gunnar, länsrätten talar om detta som en viktig aspekt av rättssäkerheten. Även i LVM-utredningens betänkande (SOU 2004:3) står skrivet att det ur rättssäkerhetssynpunkt är viktigt att klienten i god tid förbereds på att en ansökan om LVM-vård kommer att göras. Att så inte är fallet vittnar såväl våra intervjupersoner som statistiken om. Omkring 80 procent av alla LVM-ärenden år 2003 inleddes med ett omedelbart omhändertagande (www.socialstyrelsen.se), vilket innebär att dessa 80 procent inte haft möjlighet att förbereda sig på omhändertagandet. Dock bör man se till att en klient kan vara under utredning för LVM-vård när ett omedelbart omhändertagande beslutas. I dessa fall är troligtvis klienten till viss del förberedd på ett omhändertagande.

Intervjupersonerna från LVM-hemmen är de vi upplevt som mest kritiska vad gäller rättssäkerheten i samband med omhändertaganden enligt 13 § LVM. Ingvar berättar att hans erfarenhet är att många av de klienter vilka blivit föremål för insatser enligt LVM saknar kunskap om lagen, vilket han menar leder till att rättssäkerheten är hotad. Här tycks finnas ett glapp mellan å ena sidan socialsekreterarnas intention att kommunicera med klienten och därmed förmedla kunskap om lagen, och å andra sidan den erfarenhet som finns vid LVM-hemmen kring huruvida detta lyckas.

Gustafsson (2001) menar att det ur rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att länsrätten vid ett omedelbart omhändertagande så tidigt som möjlig får besked om att ansökan om fortsatt vård ej kommer att göras. Detta för att undvika att klienten är frihetsberövad utan underlag. Syftet gällande den materiella rättssäkerheten är att säkerställa att de rättsliga besluten är rättvisa och korrekta (Fransson, 2002). Dock vittnar de två intervjupersonerna från LVM-hemmen om att det vanligaste är att den omedelbart omhändertagna klienten inte förrän sista dagen får besked om att ingen ansökan om fullföljande LVM-vård kommer att göras.

Gällande den materiella sidan av rättssäkerhetsbegreppet talar två socialsekreterare samt en ordförande om vikten av länsrätten som sista instans i beslutskedjan. Samtliga nio intervjupersoner berättar att socialsekreterarens, socialnämndens och länsrättens bedömningar kring omedelbara omhändertaganden enligt LVM i stort sett alltid överensstämmer. En av de intervjuade socialsekreterarna menar att detta visar på att bedömningen från början var rätt.

Att länsrätten så sällan upphäver ett omedelbart omhändertagande kan vara ett tecken på att bedömningen från början är korrekt, och att den materiella rättssäkerheten därmed är hög. Dock menar vi att det finns ett annat möjligt sätt att se på saken. Det faktum att i stort sett alla beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVM fastställs i länsrätten behöver inte nödvändigtvis alltid vara positivt ur rättssäkerhetssynpunkt. Med facit i hand vet vi att cirka en tredjedel av de omedelbara omhändertagandena inte leder till en ansökan om fortsatt LVM-vård (www.socialstyrelsen.se), vilket väcker frågor kring huruvida bedömningarna från början var korrekta.

En av de intervjuade socialsekreterarna berättar att han ibland upplever att domstolen inte ser lika allvarligt på en vanlig ansökan om LVM som ett omedelbart omhändertagande. Detta är något som rådmannen vid länsrätten inte håller med om. Vi tror dock att tankar om att det är lättare att få igenom ett omedelbart LVM kan påverka en socialsekreterares agerande, oavsett om så är fallet eller ej. Socialsekreterarens uttalande kan tyda på att man ansöker om ett omedelbart omhändertagande för att försäkra sig om att klienten verkligen omhändertas. Även om så görs utifrån klientens bästa, så menar vi att det inte är bra ur rättssäkerhetssynpunkt, varken den materiella eller formella.

7. Avslutning

Nedan följer en sammanfattning av uppsatsens resultat presenterat utifrån våra frågeställningar. Uppsatsen avslutas sedan med en avslutande diskussion kring några, för uppsatsen, centrala teman samt kring tankar som väckts hos oss under uppsatsens gång.

7.1 Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att belysa och jämföra olika erfarenheter och uppfattningar kring den tillsynes problematiska tillämpningen av 13 § LVM hos personer som genom sitt yrke på olika sätt kommer i kontakt med lagen; socialsekreterare, ordförande i socialnämnd, rådman vid länsrätten samt personal vid LVM-hem. Vi kommer här att sammanfatta vad vi kommit fram till utifrån våra fyra olika frågeställningar.

När det gäller uppfattningar och erfarenheter av 13 § LVM har det under intervjuerna framkommit att i stort sett alla intervjupersoner ser en positiv aspekt med paragrafen på så sätt att den ger möjlighet att rädda liv. Dock framkommer även kritik gällande paragrafen från en del av intervjupersonerna. Denna kritik gäller främst tillämpningen, men en av LVM-hemsföreståndarna menar dessutom att lagen inte är bra ur etisk synpunkt då ett omedelbart omhändertagande innebär såväl psykiskt som fysiskt lidande för klienten. Vidare framkommer under intervjuerna att det i de tre kommunerna finns direktiv om att arbeta mot öppenvård i första hand. Två anledningar har framkommit; öppenvård ger bättre resultat än tvångsvård och är även billigare. Rådmannen vid länsrätten för vidare fram tankar om att en felaktig tillämpning av paragrafen kan härröra från antingen lagtextens utformning eller hur den utövas.

I enlighet med vad Gustafsson (2001) skriver i sin avhandling anger samtliga intervjupersoner frivillig vård som en orsak till varför en ansökan om fortsatt vård ej inkommer efter ett omedelbart omhändertagande. Våra intervjupersoner har dock olika syn på om detta är positivt eller negativt. Det är främst socialnämndernas ordförande vilka är positiva till att ett omedelbart omhändertagande övergår i frivillig vård, medan åsikterna varierar bland de övriga intervjupersonerna. De som ser en positiv aspekt med detta menar att eftersom LVM-vården syftar till att motivera klienter till frivillig vård är det bra om detta sker så tidigt som möjligt. Kritikerna menar dock att om klienten så snabbt motiveras till frivillig vård, var det omedelbara omhändertagande kanske inte nödvändigt. Ytterligare en orsak som nämns av flera intervjupersoner är ekonomins påverkan. De menar att det

faktum att det är så dyrt med LVM-vård kan vara en orsak till att en ansökan ej görs efter ett omedelbart omhändertagande. Rådmannen påpekar att det måste finnas ett utrymme för en frivillig lösning efter det omedelbara omhändertagandet då man annars inte arbetar enligt socialtjänstlagen.

Gällande varför så många LVM-ärenden inleds med ett omedelbart omhändertagande nämner alla intervjupersoner, utom de i socialnämnderna, att detta är ett resultat av att det försöks med frivillig vård i stor utsträckning, vilket kan bero på ekonomiska aspekter. Detta överensstämmer med vad som i SOU-rapporten (2004:3) och Gustafssons (2001) avhandling nämns som möjlig orsak. Bland ordförandena i socialnämnderna känner två inte igen denna beskrivning medan den tredje menar att det beror på svårigheten att utföra en sedvanlig LVM-utredning. Liknande tankar återfinns hos en socialsekreterare som menar att svårigheten bland annat ligger i att inte drabbas av panik i en akut situation, vilket kan vara lättare i de fall då man tidigare inte haft kontakt med klienten.

Rättssäkerhetsbegreppet diskuteras på olika sätt bland intervjupersonerna. Vissa av de intervjuade tar upp vikten av att dokumentera och kommunicera med klienten för att denna ska få kunskap om sina rättigheter. Detta tycks dock inte överensstämma med erfarenheten vid LVM-hemmen gällande hur stor kunskap klienten har om lagen och sina rättigheter. Flera intervjupersoner menar även att rättssäkerheten tillvaratas genom att ärendet går genom olika instanser innan det fastställs. Samtliga intervjupersoner har erfarenheten att bedömningarna i dessa instanser i stort sett alltid överensstämmer. Förutsägbarhet är en viktig del av rättssäkerheten, dock menar en av LVM-hemsföreståndarna att denna försvinner i och med ett omedelbart omhändertagande.

Vi har bland de olika arbetsområdena kunnat urskilja vissa skillnader i erfarenheter och uppfattningar kring våra frågeställningar. Vad som är tydligt framträdande är att socialnämndernas ordförande varken uttalar sig negativt kring paragrafens tillämpning eller kan se ekonomin som bidragande orsak till denna. Utifrån Weber ser vi deras sociala handlande som mer målrationellt orienterat än övriga intervjupersoners. Vidare upplever vi LVM-hemmens föreståndare som mest kritiska till hur 13 § LVM tillämpas. De tillsammans med socialsekreterarna framstår som att arbeta mer värderationellt orienterat på så sätt att de ser mer till hur målen uppnås än till att de verkligen uppnås. Detta kan vara ett resultat av att de arbetar närmre klienten och därmed i större utsträckning kan komma att påverkas av sina affektioner.

7.2 Avslutande diskussion

Det har varit både roligt och tankeväckande att skriva denna uppsats. Det är många nya funderingar som uppkommit under arbetets gång, och några av de mest centrala kommer vi att presentera här.

När det gäller det resultat vi nått är vi inte speciellt förvånade. Vi anser oss inte ha fått fram många nya uppgifter då det mesta stämmer överens med vad som framkommer i SOU-rapporten samt i Gustafssons avhandling. Dock har en del intervjusvar resulterat i, för oss, nya tankar och uppfattningar. Det har varit intressant att se hur socialnämndens uttalande ofta skiljt sig från övriga intervjupersoners. De har i stort sett inte uttalat sig negativt kring tillämpningen av 13 § LVM, och talar inte heller om ekonomin som orsak till hur paragrafen tillämpas. Vi var dock förberedda på detta innan intervjuerna genomfördes då ordföranden skiljer sig från övriga intervjupersoner på så sätt att de har ett politiskt uppdrag och därmed arbetar under andra förhållanden. Vi har under dessa intervjuer upplevt att politikerna haft en tendens att svara runt de frågor vi ställt.

De två huvudområdena i vår uppsats; att en tredjedel av de omedelbara omhändertagandena inte leder till någon ansökan, samt att många LVM-ärenden inleds med ett omedelbart omhändertagande, har gett upphov till många nya tankar under uppsatsskrivandets gång. Gällande varför en ansökan om fortsatt vård efter ett omedelbart omhändertagande inte görs, har våra uppfattningar pendlat fram och tillbaka. I början av uppsatsen var vi kritiska till denna tillämpning av paragrafen, och kunde inte se några godtagbara förklaringar till varför det är så. Efter att ha genomfört ett par intervjuer började dock vår syn förändras. Intervjupersonerna talade om frivillig vård som orsak, och vissa menade även att det är bra att ingen LVM-ansökan inkommer. Vi började därför fråga oss om tillämpningen av paragrafen verkligen var problematisk och om uppsatsens forskningsproblem därmed inte var ett problem. Efter ytterligare några intervjuer svängde dock våra uppfattningar tillbaka närmre de ursprungliga och vi kände att detta verkligen var något vi ville undersöka vidare. Vi anser oss nu, i slutskedet av uppsatsen, ha en djupare syn på området än vi hade när vi gick in i arbetet. Vidare menar vi att tillämpningen av 13 § LVM bör vara föremål för vidare undersökning.

Frivillig vård har av samtliga intervjupersoner nämnts som en möjlig orsak till varför en ansökan inte görs efter ett omedelbart omhändertagande. Det är därför rimligt att anta att så är fallet. Dock hade vi gärna velat ta del av statistik över hur stor del det faktiskt rör sig om. Vi vet att en tredjedel av de omedelbara omhändertagandena inte följs av en ansökan om fortsatt LVM-vård. Ju mindre del

av dessa ärenden där orsaken är frivillig vård, desto fler andra orsaker måste det finnas till att inte ansöka. Möjliga andra orsaker till att inte ansöka, såsom att enbart få till stånd en avgiftning eller att helt enkelt spara pengar, ser vi som stora problem vilka det borde ses närmre på. Detta främst utifrån ett klientperspektiv där det är viktigt att beakta etik och rättssäkerhet. Vi menar att det alltid är viktigt att ta dessa i beaktande, men framförallt i tvångssituationer där klienten är utlämnad åt beslutsfattarna.

En del av de vi intervjuat, främst socialnämndernas ordförande, menar att det är positivt att klienten samtycker till frivillig vård efter det omedelbara omhändertagandet. Detta resonemang ställer vi oss dock tveksamma till. En anledning till detta är att vi är kritiska till resultatet av den frivilligvård som sker efter ett omedelbart omhändertagande. Det är skillnad på samtycke och motivation till frivillig vård och vi tror att det i dessa fall ofta rör sig om samtycke och inte om motivation. Klienten har att välja mellan tvång eller frihet. Vi skulle vilja veta hur det går för de klienter som går från ett omedelbart omhändertagande in i frivillig vård, vilken ofta är i öppenvårdsform. Vår uppfattning är att LVM-vård generellt inte ger varaktiga resultat, och menar att det därmed inte är förvånande om så inte heller är fallet när det gäller frivillig vård efter ett omedelbart omhändertagande.

Gällande tillämpningen av 13 § LVM tycks ekonomin spela en stor och central roll, även om socialnämndens ordförande inte vill påstå att så är fallet. Vi ser att denna tillämpning utifrån ekonomiska aspekter innebär ett kortsiktigt tänkande. Vad händer med klienter som haft ett så tungt missbruk att ett omedelbart omhändertagande ansetts nödvändigt och som någon vecka senare bedöms motiverad till frivillig vård? Vi tror att risken är stor att denna klient i framtiden återigen blir föremål för LVM-insatser, kanske genom ett omedelbart omhändertagande. Även om kommunen kortsiktigt sparar pengar när det inte blir ett LVM, så kan man fråga sig vad kostnaden blir i slutänden.

Även när det gäller att så många LVM-ärenden inleds med ett omedelbart omhändertagande tycks ekonomin vara en bidragande faktor. Vi kan se att kommunerna in i det längsta försöker med frivillig vård bland annat för att hålla nere kostnaderna. Om målet är frivillig vård ställer vi oss frågande till hur långt man är beredd att gå för att få till stånd en sådan. Går man så långt att man som sista utväg använder sig av ett omedelbart omhändertagande för att få ett samtycke från

klienten? Vi kan inte se att en sådan tillämpning är i enlighet med lagens intentioner om hur 13 § LVM ska användas. Inte heller ser vi det som etiskt försvarbart.

Vi anser det positivt att tillämpningen av LVM, och därmed även 13 §, blivit föremål för en utredning som resulterat i en SOU-rapport. Dock undrar vi varför detta inte skett tidigare då den tillämpning av 13 § LVM som SOU-rapporten bland annat syftar till att utreda, och som vi belyser i vår uppsats, inte är något nytt fenomen. Vidare frågar vi oss vad betänkandet kommer att leda till. Eventuellt kommer utformningen av lagtexten att förändras, men kommer tillämpningen av 13 § LVM att påverkas? Vi är tveksamma till om det kommer att ske någon stor förändring gällande tillämpningen av paragrafen då denna i många fall inte verkar ses som ett problem. Vi har under en del intervjuer mötts av viss förvåning kring valet av uppsatsämne, vilket tyder på att dessa personer inte funderat kring tillämpningen av paragrafen som problematisk. Vi menar dock att tillämpningen till viss del innebär ett problem och att det är viktigt att inte glömma bort detta.

Källförteckning

Elmér, Åke, Blomberg, Staffan, Harrysson, Lars & Petersson, Jan (2000). *Svensk socialpolitik*. Lund: Studentlitteratur.

Fransson, Susanne (2002). "Senioritetsregler för piloter – ett brott mot fri rörlighet för arbetstagare?" i Vahlne Westerhäll, L., red.: *Rättssäkerhetsfrågor inom socialrätten*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Gustafsson, Ewa (2001). *Missbrukare i rättsstaten. En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare*. Stockholm: Norstedts Juridik

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (2000). *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Månsson, Per (1999) "Max Weber" i Andersen, H., & Kaspersen, L-B., red.: *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur

Prop. 1981/82:8. Om lag om vård av missbrukare i vissa fall, m.m.

Prop. 1987/88:147. Tvångsvård av vuxna missbrukare.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

SFS Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Socialstyrelsens hemsida: <http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/CB6CD77F-8A9F-4511-9411-36C7796564EA/2343/2004447.pdf>

"Missbrukare och övriga vuxna – insatser år 2003. Statistik socialtjänst 2004:7", hämtat 2004-10-25

SOU 2004:3 *Tvång och förändring. Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Starrin, Bengt & Svenson, Per-Gunnar (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Trost, Jan (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Weber, Max (1983). *Ekonomi och samhälle. Förståendesociologins grunder. 1 vol.* Lund: Argos.

Intervjuer

Intervju med Erland, socialnämndsordförande Lund, 2004-11-09.

Intervju med Gunnar, rådman vid länsrätten Malmö, 2004-11-11.

Intervju med Håkan, socialnämndsordförande Helsingborg, 2004-11-18.

Intervju med Ingvar, Karlsvik, 2004-11-04.

Intervju med Jonas, socialsekreterare Södra Innerstaden, 2004-11-08.

Intervju med Kjell, socialsekreterare Helsingborg, 2004-11-04.

Intervju med Magnus, socialsekreterare Lund, 2004-11-03.

Intervju med Marianne, socialnämndsordförande Södra Innerstaden, 2004-11-05.

Intervju med Tina, Lunden, 2004-11-16.

Bilaga 1

Intervjuguide

PERSONBAKGRUND

Utbildning?

Yrkestitel?

Yrkeserfarenhet inom området?

Hur länge arbetat inom organisationen?

ÄRENDETS GÅNG

ERFARENHET AV OMEDELBART OMHÄNDERTAGANDE ENLIGT LVM

Erfarenhet av omedelbara omhändertaganden?

Överensstämmer socialsekreterarens – socialnämndens – länsrättens bedömningar kring omedelbara omhändertaganden? Skillnad vanlig LVM-ansökan?

Tankar och uppfattningar kring paragrafen? Positivt – negativt, svagheter – styrkor.

NÄR OMEDELBARA OMHÄNDERTAGANDEN EJ LEDER TILL ANSÖKAN OM VÅRD - LAGENS INTENTIONER - TILLÄMPNINGEN

Tankar kring detta?

Orsaker?

Ses detta som problem? Varför – varför inte?

När får besked att ansökan om vård ej kommer att göras?

Tankar kring ärenden när ej inkommer ansökan om fortsatt vård?

Ses några krockar mellan lagens intentioner och dess tillämpning?

Sannolikhetsrekvisitet?

Rättsäkerhet?

NÄR LVM INLEDS MED ETT OMEDELBART OMHÄNDERTAGANDE

Tankar kring detta?

Orsaker?

Ses detta som problem? Varför – varför inte?

Ses några krockar mellan lagens intentioner och dess tillämpning?

Rättsäkerhet?

ARBETSPLATSEN

Diskuteras detta?

Praxis och riktlinjer